

SVOBODNA MISEL

1910—11.

GLASILO SLOVENSkih SVOBODOMISELCEV.

Gruden.

Uredništvo in upravništvo Praga-Vinogradi, Češko. — Ponatis dovoljen le z označbo vira.

OBSEG: F. V. Krejči: Verstvo in moderni ideal človeka. — A. Štampar: Človek v luči moderne vede. — Justinus: Iz življenja nezmožljivih. — Dr. Fr. Skála: Ločitev cerkve od države. Prof. Ludwig Gurlitt, Steglitz: Mi laiki. — St. Przybyszewski: Satanova sinagoga — Nekaj radovednih in brezbožnih vprašanj pobožnega doktorja Zapate. — Svobodomiseljno gibanje. — Raznoterosti. — Književnost. — Listnica uredništva.

F. V. KREJČI:

VERSTVO IN MODERNI IDEAL ČLOVEKA.

Nadaljevanje.

Iz tega se je razvilo načelo zaslužka in kazni, na katerem je osnovana morala krščanskih cerkev. Človek ne dela dobro radi dobrega samega ob sebi ali z ozirom na blagor drugih ljudi, temveč zato, ker bog hoče tako, in ker hoče s pomočjo čednosti doseči večno blaženost. Narobe pa ima kristjan v misli na grozo božjega gnjeva najmočnejše orožje proti grehu. Vsako dobro delo vpije v njem po plačilu, vsako zlo po maščevanju in kazni. To so na eni strani ostanki starih barbarskih oblik socialnega življenja, na drugi strani pa priča to o želji, uvesti v ves svet red in ravnovesje, želja, katera leži na dnu vsakega naboženskega instinkta.

Kakor znepekuje naboženskega človeka trpko spoznanje, da je ljudsko znanje omejeno in si išče za ceno razuma in resnice spokojujoče odgovore na vse uganke, ravno tako ne prenese misli, da bi mogla ostati čednost nepplačana in greh nekažnovan.

Vidna istinitost pa ne pozna nobenega takega reda, plačila in kazni, narobe, ona ruši нравno občutljivost človeka ob pogledu na zatirano čednost, nemaščevano brezpravje in prijetno življenje hudodelcev. Naboženski človek pa hoče tudi tukaj dospeti k spokojujočemu odgovoru in za to upa, ako se ravnovesje ne da doseči na tem svetu, ga najti na »onem« drugem, lepšem, nadčutnem svetu, o katerem mu pripoveduje bajka in dogma. Kakor dokazuje istinitost, na zemlji ni mesta za popolno srečo, ali takšno mesto mora biti — kajti po čemer naboženski človek hrepeni, to po posebni njegovi logiki tudi obstoja.

Tako vznikla fikcija zagrobnega življenja in vera v nesmrtnost duše kot nujna spopolnitev naboženskega svetovnega nazora. Nadčutni svet nad zvezdami ni samo sedež boga, ampak tudi mesto, kjer se spremeni vse gorje v radost in kjer bode venčana čednost z večnim zveličanjem — proti težki k temu pa je slika pekla, mesta večnih kaznij, ki stoji na čisto nasprotnem polju, pod zemljo. Ampak, naj se bode že radoval z blaženimi ali ječal tam, kjer je stok in škripanje s zobmi, po naboženskem nazoru bode živel človek tudi po smrti.

Ta vera je najboljši plod ljudske samozavesti, to je sebičnost, projektovana smelo v neskončnost in večnost. Naboženski človek ne prenese misli, da bode jednega dne umrl in da bode obstojal svet brez njega — no, kaj lažjega je nego po zgoraj omenjeni logiki spremeniti željo v istinitost? Hotel bi večno živeti — b o d e m živel večno, od želje k veri je tu samo jeden korak. Vse na zemlji govori zoper vero, vse vidimo zapadati smrti in poginu, zver, cvet in kamen, ali ravno v tem je sila naboženstva in njegova obrovna moč nad dušami prejšnjih ljudi, da ima drugo načelo spoznanja kakor je opazovanje resničnosti in da mora najnesmiselnjša vera nasprotovati v njem najočividnejšim dejstvom.

Vera v osebno nesmrtnost poedinca je sicer čisto logična spopolnitev naboženskega dualizma, to je prikrit razpor med telesom in duhom, gmotnim in nadčutnim svetom. Pripustim-li, da obstoja drugi svet, v katerem vlada drugi red kakor je prirodni in v katerem živijo čisto duhovna bitja, zakaj bi si potem ne mogel predstaviti, da bodem tudi jaz

sam, čeprav premine moje telo, živel tam kot čisti duh?

Tako je v naboženskem svetovnem nazoru jedno z drugim v zvezi in se medsebojno predpogoja; bajeslovna svetovna slika s sestavom нравnih redov, razmerje človeka k bogu s spolnitvijo najsmelejših njegovih želja. Človek, ki ga sprejme, je kakor iztrgan iz svoje malopomembnosti in smrtnosti, s sveta realnih stvari in vsega tega nepopolnega in omejenega, ki lepi na njih. Občuti se naglo v svetu nadprirodnih odnošajev in absolutnih vrednostij, kjer ima vse svoj večni dosežaj in kjer dobiva tudi človeško bitje neizmerno ceno kot posebni predmet božje skrbi in previdnosti. In tako je posledica vsakega takega naboženskega nazora in odgovarjajočega mu življenskega načina, da živi človek samo na zunanje in površno svoje istinito življenje in da išče lastno svoje življenje v misli na boga, v popolni udanosti v njegovo voljo in v potapljanju se v predstave o večnosti.

Ako bi bil premišljen naboženski nazor do poslednjih svojih logičnih posledic, bi vedel k popolnemu zaničevanju istinitnega življenja in k popolnemu uničenju človeške osebnosti od božje predstave. Ko bi imeli verujoči ljudi dosti sile in poguma k mišljenju, bi si morali reči, da ako obstoja bog kot vsota vse popolnosti, je zapravljen in grešna vsaka ura in vsaka minuta, ki ni posvečena izključno le njemu in da so vsi pozemski zajmi, zasebni in javni, politika, narod, veda, umetnost, ničvredne igrače in blede lučica proti večni zarji njegovega imena.

Morali bi si reči, da živijo grozno polovičarsko in neumno in da bi šli, ako bi pojmovali svojo naboženstvo s popolno gorečnostjo in uvaževanjem, v samostan ali v puščavo — v edina mesta, na katerih je mogoče izvajati iz naboženstva njegove prirojene zaključke. Ali pa bi se, primerjajoč svoje polovičarsko življenje z absolutnimi in neizmerno strogimi zahtevami svoje vere, ustrašili svoje nepopolnosti in se zapletli v brezupna nasprotstva kakor oni kmet v Garborgovem romanu »Mir«, ali pa kakor junakinja Hilbertove igre »Čest«, ki sta občutila pezo, s katero teži pojem boga na ljudsko življenje tako grozno, da potrto omagata. Saj zadostuje že samo vera v večno plačilo ali večno kazen, da privede človeka z občutnimi živci in živo domišljijo k norosti.

Poskusimo domisliti samo do konca, kaj je to za slabo ljudsko dušo, če mora živeti neprenehoma v zavesti, da je vsaka njena misel in vsako njeno dejanje neizprosno tehtano in zaznamovano v večno računsko knjigo in da jo čakajo za napake, ki izvirajo iz človeške slabotnosti, po smrti muke očiščenja, ne da bi govorili o večnih peklenskih grozih!

Ne moremo se čuditi, da izkazuje vsako naboženstvo v svojih početkih pojave psihoze in histeričnosti. Indijski fakirji, besni derviši, mučniki in svetniki prvega krščanstva, srednjeveški puščavniki in flagelanti, protestantski pietisti — to so naboženski ljudi par excellence, ti, ki so imeli pogum izvajati iz svoje vere najsmelejše zaključke. Za socialno življenje čisto škodljive zaključke, kajti oni izločijo poedince iz vrst ostalih ljudi, ga odvrtaajo od dela, ga silijo pozabljati na vse druge zveze in dolžnosti in obračajo njegovo obličje izključno v smeri k večnosti. Ampak človek je časovno in prostorno omejeno bitje, ki ne prenese dolgo tega potapljanja i premišljevanja o večnosti in neskončnosti brez gotove poškodbe duševnega in fizičnega zdravja.

Na srečo so pa tvorili takšni ljudje čisto naboženskega kova vedno le manjšino ali osamelozemstvo. Ako se je prijel naboženska vročica tudi celih narodov — kakor na pr. v Evropi v križarskih vojnah — to po navadi ni trajalo dolgo in realni zajmi življenja so zmagali kmalu nad fantomi. Pretežna večina ljudstva je pojmovala v vseh dobah svoje naboženstvo z večjo ali manjšo mero lahkomišelnosti. In čeprav so verovali, niso imeli dosti нравne sile, da bi prikrojili svoje življenje do poslednjih podrobnostij cerkvenim zapovedim.

Že zato ne, ker se življenje ne da stesniti v naboženstvo moralo. Srednji vek je veroval začas v dogme z popolno gorečnostjo in vendar je znano, kako nebrzdano so živelj tedaj duhovniki in lajki v kljub temu, da jih je učila vera, zaničevati telo in čutne potrebe. Tudi tam, kjer je zajezila vera razvoj razuma in vede, se ji ni posrečilo premagati telo in življenske nagone.

Vsako naboženstvo je sestav absolutnih zahtev, ki pa so bile izpolnjevane samo relativno, pokazuje ideal, k kateremu pa ljudstvo ni dospelo nikoli. Zahteva od človeka neko jednostransko popolnost, ali samo je ostalo za vedno nepopolno ljudsko delo. Hotelo je podati ljudski eksistenci višji smisel s tem, da je gledalo nanj z stališča nadčutnosti, ali samo se ni moglo rešiti nikoli z kompromisov s pozemskimi življenjem. V svoji čistoti in absolutni pristnosti obstoja samo v glavah svojih stvoriteljev, njih osamelih pripadnikov in na straneh svetih pisem, kar pa vidimo od njega okoli sebe v nazorih in dejanjih ljudi, je žalostna zmes polovičarstva, popušcanja in kompromisov. Obstoja li okoli nas nekaj, kar bi zaslužilo ime popolnega naboženstva, je tega tako malo, da to ne more padati na tehtnico, ako premotrujemo glavne duševne smeri, v katerih napreduje razvoj omike.

Priproste duše z naivno vero, ki jih nahajamo v manj samozavestnih ljudskih vrstah, bigotni fevdalci, pri katerih je vera stvar dre-

sure in razrednega zajma, osameli misleci z izjemnim naboženskim razpoloženjem — ti vsi so za psihologijo cele sočasne dobe pre-malega pomena, da bi mogli, ako premotrujemo naboženstvo kot znanje dejstev, opaziti v njem kak močnem pojav sodobnega življenja in da bi mogli končno reči, da ljudstvo brez njega ne more obstati.

Obratno, to opazovanje ljudij in odnošajev nas uči, da živi ogromna večina omikanega ljudstva že dandanes brez naboženstva, ako si je ohranila tudi iz naboženske vere nekatere predstave in zunanje običaje.

III.

Naboženstvo in klerikalizem.

Naboženstvo kot dejstvo naše notranjosti, kot dogodek lastne naše duše, je za veliko večino premagana oblika našega razvoja — mi smo je nekoč imeli, sedaj ga nimamo več. Naboženstvo kot sestav zunanjih dejstev, kot pojem, izpeljan iz opazovanja naše okolice je nekaj, kar v svoji popolni osnovi dandanes niti več ne obstoja.

Globoko, vse človeško življenje izpolnjuje razmerje k nadnaravnim stvarim, razmerje npravne odvisnosti od boga, vera v nesmrtnost z vsemi njenimi posledicami, so dandanes popolnoma izjemna stanja, ki zahtevajo posebne dispozicije in sicer tako izjemne, da z njimi ni mogoče karakterizovati mišljenja velikih množic in celih narodov.

V človeških dušah je toraj naboženstvo zelo redka stvar, vendar pa je zunanost današnjega življenja polna nečesa, kar se izdaja za naboženstvo. Še vedno stoje cerkve in se zidajo nove, bogoslužba v njih zbere še vedno množice udeležnikov, novorojeni se še vedno zapisujejo v cerkev in se dajo, ko so odrasli, smatrati za njene člane. Ampak vse to, se ne godi iz volje teh ljudij, kajti ako jih smemo soditi po njihovem življenju, imamo pravico misliti, da so jim naboženstvo, cerkev in bogoslužba popolnoma brezpomembne stvari.

Ti ljudi kažejo to zunanje naboženstvo le radi tega, ker se jih nagovarja od mladosti, da mora biti tako. In kdo jih nagovarja? Drugi ljudje, oni, katerim je izpolnjevanje naboženskih funkcij življenski poklic in hrana: župniki, pastori in rabini. Mnogo vere ne zahtevajo od njih, ali skušajo jih zadržati vsaj v cerkvi. Ne gre jim za to, da navdaja naboženstvo duše čim največ ljudij, niti za to, da bi živeli ljudje po božjih zapovedih, temveč jim gre predvsem zato, da se ohrani njihovim cerkvam vpliv in moč. Cerkev pa — so oni. Za koristi svoje cerkve, ki se krijejo za njihovo lastno koristjo, se bojujejo z neutrudljivo stanovitnostjo in porabljajo vsa moderna sredstva javnega boja: besedo, tisk in orga-

nizacijo, ustanavljajo politične stranke in izdajajo časnike.

Ta močna organizacija ljudij se bori pod masko naboženstva za svojo moč in svojo udobnost. Naboženstvo, ponavljam, v pravi svoji osnovi v dandanašnji omikani družbi takorekoč ne obstoja; ako ga iščemo, najdemo samo klerikalizem.

Klerikalizem je ono najbližje in najsilnejše, na kar naletimo pri reševanju dandanašnjega verskega vprašanja in vse govorjenje o njem in proti njemu nima smisla in cilja, dokler se ne razjasni vzajemno razmerje med klerikalizmom in naboženstvom.

Dolžnost vsakega, ki so mu pri srečanju koristi kulturne in duševne svobode, je, se bojevati proti klerikalizmu. Bojevati — ali zakaj? Mnogi se bojujejo proti klerikalizmu izrecno iz tega namena, da povzdignejo naboženstvo. Kajti klerikalizem pomenja zanje izkoriščanje naboženstva in korist naboženstva je, ki jim veli, uničevati klerikalno licemerje in laž. O tem, da je klerikalizem pogubna gnojna goba na telesu današnje kulture, o tem so vsi ljudi kolikor toliko naprednega mišljenja, ene misli, ali takoj bi se pojavilo veliko nesoglasje in nesporazumljenje, ako bi morali ukrepati o tem, kam da pelje smer njihovega boja proti klerikalizmu.

Potrebno je toraj, govoriti o tem razločno in jasno, brez zofistike in širokoustnih mističnih besed, ki bistvo stvari bolj zakrivajo kakor pojasnjujejo.

V protiklerikalnem taboru nahajamo pestro zmes najrazličnejših življenj. Eni se bojujejo proti klerikalizmu zato, ker izkorišča naboženstvo v posvetne namene — ko bi ga ne zlorabljal, bi toraj ne imeli ničesar proti njegovim dogmam in vsemu temu, kar je proti razumu v njegovem svetovnem nazoru? Drugi nastopajo proti klerikalizmu samo tam, kjer morejo dokazati, kako je Rim večni sovražnik njihovega naroda — narodno cerkev, in naj je še tako klerikalna, pa bi sprejeli? Tretji vidio v klerikalcih pokvarjevalce prvotnega Kristusovega nauka in pobijajo klerikalizem s krščanstvom — hočejo li biti bolj krščanski in pobožnejši kakor župniki sami? Četrti se postavljajo samo proti izrecno nazadnjaškemu klerikalnem in verujejo v možnost »modernih« in »svobodomiselnih« duhovnov — če bi toraj cerkev zavrgla, kar je v nji srednjeveškega in se prisposobila bolj duhu današnje dobe, bi ne imeli ničesar proti nji? Drugi se bore s klerikalizmom in izstopajo iz cerkve ne radi tega, ker so brez naboženstva, ampak nasprotno ker so pre-naboženski, da bi mogli najti v cerkvi uteho teh svojih čuvstev.

Ti vsi razločujejo klerikalizem od naboženstva in se trudijo prvega zatreti, drugo pa

ohraniti. Ozkosrčno ločijo pojem klerikalizma od pojma naboženstva, da, tudi od pojma cerkve. Ni čudo, da se zapletajo v protislovja in poskrbijo sami klerikalcem orožje zoper sebe. Se li snidejo z duhovnom, ki se dela modernega, svobodomiselnega, krščanskega in po priložnosti rodoljubnega, jim ne preostaja ničesar, ko vtakniti meč v nožnico, kajti več od njega vendar niso zahtevali? Med njimi naletimo na ljudi, ki ne prenesejo misli, da je bil Hus krivoverec, na ljudi, ki razumejo podstavo naboženstva tako slabo, da pripuščajo možnost, da si izbere iz veronauka vsakdo, kar se mu ljubi in kar se mu zdi najmanj nasprotno razumu, končno na ljudi, ki verujejo še vedno v možnost pomirjenja med vedo in vero.

Ti vsi se vrte kakor okoli vroče kaše in se bojijo dospeti v svojem stališču k veri do zaključka, ki je edino logičen in odgovarja historičnemu znanju o naboženstvih, namreč, da ni mogoče ločiti kratko-malo klerikalizma od naboženstva, kajti eno in drugo sta dve strani jedne in taiste stvari; naboženstvo je notranja stran, klerikalizem pa zunanja stran. Obe sta vzajemno nerazločljivi kakor duša in telo, jedna ne more obstati brez druge.

Nobeno naboženstvo bi se ne ohranilo, ako bi bilo navezano samo na velike mase laikov, dolgo svojega duha, kajti zahteve, ki jih stavi življenju, so prestroge, da bi jih izpolnjevali ljudje iz lastnega nagiba.

Življenska potreba vsakega naboženstva je bila toraj v vseh dobah, da ima vrsto ljudi, ki so mu popolnoma udani in mu posvetijo vse svoje delo in moč. Začetkoma so bili to apostoli, učenci in najnavdušenejši pripadniki naboženstvih stvoriteljev. Oni so stali bližje zibelke naboženstva ko ostali narod in ker je izvajalo naboženstvo njegov izvor iz božjega razodetja, so bili posredovalci med bogom in človeštvom.

Tako se je razvila duhovniška služba v gotov socijalen sloj, ki izkazuje v vseh cerkvah neke skupne karakteristične posebnosti. Zato moremo kakor smo govorili o občenem pojmu naboženstva, govoriti tudi o občem pojmu klerikalizma, čeprav je menjen s to besedo v najlastnejšem smislu katoliški klerikalizem, deloma, ker nam je najbližji, deloma radi tega, ker se je vtelesil v tej cerkvi na najlepši in najrafinovanejši način.

Razvoj stvari od Krista do viška papeške moči je največji primer tega procesa, s katerim se vtelesuje naboženstvo nagloma v klerikalizem. To se pravi, duhovniška kasta pridobiva zraven npravnega vpliva vedno več gnotne in politične moči in stavi svojo korist nad prospeh naboženstva. Cerkev, ki je prvotno družba ljudi, združenih po notranji sorod-

nosti in solidarnosti, dobiva vedno bolj značaj vidne organizacije in postane iz priprostega sredstva cilj sebe same. Da si ohrani svojo moč nad prihodnjimi pokolenji, stvari sestav dogem, simbolov in obrednih običajev, s katerimi si podjarmi duh in čuvstva ljudi, posebno v mladosti, in tlači človeka od zibelke do groba. Na konec že niti ne vprašuje več po veri in niti ne zahteva od ljudi, da bi živeli po božjih postavah, pač pa zahteva poslušnost in slepo udanost.

Na ta način zrušuje vsaka cerkev nagloma duh svojih ustanoviteljev, tako je porušil imenoma katolicizem prvotno krščansko naboženstvo. Ampak je li radi tega katolicizem manj naboženški kakor je bilo prvotno krščanstvo? Nasprotno, prej je mogoče reči, da je doslednejši in da je dognal naboženstvo logiko do poslednjega njenega zaključka. V svojih početkih potrebuje naboženstvo, ako se hoče vkoreniniti v narodu, idealne ljudi, ki pritegnejo s svojo vznešeno prorokovalno besedo, s čistim navdušenjem in brezhibnim življenjem za seboj mase, ali ako hoče v daljšem svojem razvoju ovladati velike narode, potrebuje energične in politične značaje, kakor so bili srednjeveški papeži in fanatike, kakor je bil Ignacij z Lojole. Kajti končno je življenje vedno silnejše kakor pa vera v nekaj, česar nikdar nikdo ni videl, in množice vernikov bi se prej ali pozneje porazgubile, če bi ne bile cerkvene organizacije, moč katere jim vceplja spoštovanje in grozo in katera obenem oživlja njih vero, kajti ako vidijo verovati toliko drugih ljudi in to vero javno priznavati, zaplašijo v sebi glas dvoma in razuma.

Nobeno naboženstvo ni vzniklo, kakor sem omenil že prej, iz spoznanja razuma, temveč iz moči, ki jo širijo okoli sebe gotove osebnosti. Vsaka verska propaganda sloni na sugestiji mase, nikakor pa ne na prepričanju in dokazih. A cerkev je ravno ona institucija, ki jo naboženstvo nujno potrebuje, ako hoče ohraniti svojo sugestivno silo nad prihodnjimi dobami in pokolenji. Cerkev s svojo hierarhijo, svetimi pismi, cerkvami in obredi ni nič drugega, nego sestav sugestij, ki delujejo na konec že čisto redno in mehanično. Njih vpliv nanje pa izvira popolnoma logično iz same narave naboženstva. Med tem, kar je primoralo galilejsko ljudstvo slediti Kristusovim apostolom in tem, s čimer vara fanatični misijonar neuko ljudstvo celega okraja, je samo razlika stopnje, stvar ostane taista. Tam je bilo vse krasnejše in čistejše, tu pa je vse nizko, glupo in nesmiseljno, toda tam in tukaj delujejo taiste sile. Klerikalizem je si cer zruševatelj naboženstva, ampak vendar le jeden izmed njegovih pojavov, na njegovem deblu vzrasla veja.

Vsako naboženstvo ima dva obraza, jednega obrnjenega proti nebesom, drugega k zemlji. Oni prvi, to je vse, kar je v naboženstvu idealnega, absolutnega, kar stavi človeka v razmerje k zasanjanim nebeškim svetovom. Drugi obraz, to je klerikalizem, to je vse ono, s čimer je naboženstvo v zvezi s človeško omejenostjo in slabostjo, vsa ona sredstva, ki jih rabi, da si pridrži vlado nad dušami — klerikalizem, to je zkratka n a b o ž e n s k i c i n i z e m, skrivajoč se v jedru za egoističnimi zajmi cerkvenih funkcionarjev.

Vsako naboženstvo ima takšen egoizem že s prirojenega stremjenja po samoohrani. V značaju vsakega izmed njih leži gospodstvaželjnost, želja po razširjevanju in osvajanju. Samo brezboženstvo današnjih dnij je stvorilo načelo naboženstva kot privatne stvari. V istini pa privatno naboženstvo ni obstajalo nikdar, kajti kakor hitro se je razvilo v eni duši, se je takoj trudilo podjarmiti druge.

Nasprotno, ni socialnejše stvari, kakor je naboženstvo. Njegova osnova je, kakor smo videli, razmerje človeka do boga in nadčutnega sveta. Verujem li v boga, dobim obenem gotovo neobičajno znanje o cestah, ki vedejo k zveličanju. Moral bi biti najgorši skopuh, ako bi to znanje, katero smatram za absolutno resnico, prihranil za sebe in ako bi ne vplival na svoje bližnje, da verjamejo v zajmu svojega večnega zveličanja, kar verujem jaz. Se li pripoveduje o španskih inkvizitorjih, da so obsipali žrtve, katere so obsjevali na grmade, s sočutnimi frazami, ali o Ferdinandu II., da je romal v Maria Zell prosit Gospo Marijo, da bi osvetljila krivoverce, katere je dal obglaviti na staromestnem trgu (v Pragi), odgovarja to pri vsi zunanji absurdnosti popolnoma psihologiji in logiki naboženškega človeka.

Vsako naboženstvo meni prinašati spasonosno razrešenje vseh življenjskih vprašanj in ravno v tem je najizrazitejša njegova osnova in cilj. Za to ne more trpeti zraven sebe drugih naboženstev, kajti trdi li nekdo, da ima on sam absolutno resnico, ne more mirno gledati, če hoče izdajati za absolutno resnico kdo drugi kaj drugega. Moderni človek je samo zato znosljivejši kakor so bili ljudje minulih dob, ker ne veruje v absolutno resnico.

Že z prirojenega zajma za dobro drugih ljudij je prisiljen naboženški človek k temu, da dela za svojo vero najuspešnejšo propagando. On mora gojiti željo, da se reši čim največ ljudij — jeden hlev in jeden pastir, to je ideal vsake, ne samo katoliške cerkve.

V katolicizmu se je pojavila ta socialna stran naboženstva najizrazitejše; ne samo da skrbi cerkev za odrešenje svojih ovčic, am-

pak mrtvi se podpirajo vzajemno s živimi in si pomagajo k večnemu zveličanju. Altruizem veli odkritosrčnemu katoliku, da ne pusti poginiti ni ene duše svoje okolice in da se postavi proti vsemu, kar ruši to trdno organizacijo duhov. Njegova dolžnost zatoraj ni samo, posegovati do življenja in vesti svojih bližnjikov, ampak se zoperstavljati vsemu, kar zpelje v javnem življenju cele vrste in narode raz cest vere, h kateri se on priznava, in katero mora priznavati za edinozveličevalno. Tako se poraja bojeviti klerikalizem kot nujna in prirojena posledica katolicizma.

V dobi nevere in mlačnosti mora zahtevati cerkev v zajmu samoobrambe od vsakega svojega člana kar največjo trdnost in bojevitost, — da tega danes ne zahteva tako strogo, je ravno dokaz upadka naboženškega duha v njej sami. Ne more ji biti vseeno, voli li katolik naboženško mlačnega poslanca, kako se vzgojuje in ktere knjige vplivajo nanj. Ne more biti toraj večjega nesporazumljenja, kakor če smatrajo razni sodobni svobodomiselnici klerikalizem samo za neko nepristojnost, za zlorabljanje naboženstva in njegovo vsiljevanje tam, kamor ne spada in če sanjajo o nekem znosljivem naboženstvu, pusteč delati vsakogar, kakor se mu zljubi. Najpovršnejši pogled na zgodovino zadošča, da sprevidimo, da takega naboženstva ni bilo nikoli in če je bilo, je pomenjalo upad in razklad velikih naboženških skupin. Sem spadajo na primer protestantske sekte, ali tudi te so, kakor je znano, čestokrat še neznosljivejše in bojevitejše kakor katolicizem.

Zato je poskus očistiti naboženstvo od klerikalizma in stvoriti z njega čisto duševno silo, ki bi ne imela skupnosti z pozemskimi človeškimi koristmi, brezuspešen. Naboženstvo se razlikuje od filozofije in vede ravno po tem, da zamore n a e n k r a t m n o g i m l j u d e m, samo s pomočjo sugestije, prepričevanja in primera vsiliti gotove družabne misli o vzroku in smislu sveta. In ono živi samo od te družabne vere.

Mi vidimo na primer še dandanes, kako morejo povesti o čudežih na nerazumljiv način vznemiriti množice ljudij in sicer ravno s to silo sugestije in primera. Vidi li nekritični človek verovati tisoče drugih ljudij, ga zapelje to k taisti veri. Dodelati se na svojo pest do nekega apartnega svojega razmerja do boga je nesmiselna zahteva, ki se upira naboženškemu duhu.

Vsako pravo naboženstvo je bilo vedno ravno po lastnem svojem duhu primorano, se vtelesiti v družabno napravo, in naj je to že bila cerkev s papežem ali dalajlamo (tibetski papež), sekta, ali vsaj svobodno društvo ljudij, spojenih s taisto vero. Ali v tem socialnem vtelesenju vsakega naboženstva se začne

prej ali slej prikazovati kopito klerikalizma, on je neodvratna senca, ki jo vleče za seboj vsako naboženstvo. Pomislimo samo, kaj bi bilo postalo s krščanstvom, ako bi si bil vsaki človek razkladal Kristusove misli na svoj način in po svoji volji in bi ne bilo katoliške cerkve, ktera je pokazala s svojimi dogmami in grozbo grmade za krivoverce smeri naboženske vere za tisočletja in kaznovala vsaki poskus samostojnosti s strašnimi kaznimi.

Že prej smo pokazali, kako malo naboženske vere je v sodobni družbi. Ampak kako malo bi je šele bilo, ako bi jo klerikalci ne skušali ohraniti z neodpornim nasiljem! Kaj bi se bilo zgodilo že davno z naboženstvom v naši dobi vede in napredka ljudskega duha, ako bi ne bilo klerikalne organizacije, ki dela za njegovo ohrano? Sklerikalizovano naboženstvo je sicer propalo v zmehanizovano naboženstvo, ampak ako nahajamo dandanes namesto popolnega naboženstva samo duh klerikalizma, je to pravzaprav samo najboljšo potrdilo, kar je bilo rečeno o upadku in odumiranju naboženstva. Nasprotno pa je, menim, z rečenega dosti razvidno, koliko vzrokov ima naboženstvo, zahvaliti se klerikalizmu za svoje vzdrževanje in za svojo moč v vseh dobah.

Resnica je sicer, da klerikalizem ni naboženstvo. Ni pa resnica, da nima z naboženstvom ničesar skupnega. Nobeno izmed velikih naboženstev ni moglo prebiti doslej brez njega, on je njih nujna senca in praktična posledica, ki izvira iz njihovega bistva samega. Z tega prihajajo za današnje stanje naboženstva najžalostnejši zaključki. O popolnem naboženskem duhu, sem rekel, ni v življenju ogromne večine sodobnih ljudi nobene sledi. Mesto naboženstva nahajamo samo klerikalizem. Klerikalizem je zastopnik naboženstva napram državi in drugim socialnim napravam, on je bojevnik za njegove ideje proti idejam vede in napredka. Edina velika stražiteljica in nositeljica naboženskega svetovnega nazora je pri nas katoliška cerkev. Vse ostalo so poedini poskusi in trud malo ljudi, ki ne morejo dati smeri mišljenju celega naroda in ki so več ali manj vedno z kakšno cerkvijo v zvezi. Oficijalno je toraj naboženstvo zastopano v naši družbi samo po klerikalizmu. Vendar pa nas uči vsakdanja življenska skušnja, da klerikalci sami ne verujejo in ne živijo po tem, kar učijo. Ako toraj že pri njih ni naboženstva, kje je pravzaprav potem?

Zaključek je toraj jasen ko beli dan. Od naboženstva preostaja samo oblika, ki je svoj duh zgubila že davno in ki čaka samo na zadnji udar, da razpade in napravi mesto drugim napravam.

ANDREJ ŠTAMPAR:

ČLOVEK V LUČI MODERNE VEDE.

Pojmiti človeka-bijološki — to je dandanes program. Vkljub vsem uspehom prirodnih znanostij, se ni našel doslej noben učenjak — popularizator, ki bi bil napisal popolno študijo o bijologiji človeka. To, kar imamo dandanes, so samo odlomki. Haeckel je napisal »Welträthsel«, v katerih je podal svetovno perspektivo na osnovi monizma, prirodznanske filozofije in religije obenem, uvedel neko edinstveno skladje v kraljestvo organizmov ter pokazal lepo sliko v duhu moderne vede, sliko, o kateri so nekoč mislili, da je ideja peklenskega vruga, ne pa človeka ...

Položaj človeka v naravi je bil pojmovan prej samo pesniški in to različno po duhu in razpoloženju fantastičnih filozofov. Ravno človek, ki je nam vsem najbližji, ni bil predmet znanstvenega študija, temveč samo fantazije, ki se je potapljala v pusti religiji, pesmi in pripovedki.

Dokler je bila zemlja središče sveta in vesoljstva, je bil edino človek vstvarjen »po božji podobi«. Ravno ta božanstveni pečat, ki je sijal na čelu vsakega človeka, ni pripuščal znanstvenega študija njegove narave. Ali evo tragike! Iz onega stanu, ki je povzdignil človeka na piedestal moči, je prišel človek, ki je zrušil to iluzijo v prah. To je Nikolaj Kopernik. Dolgo je delal na svojem delu »de revolutionibus orbium coelestium«, ga končno dovršil in uredil, ali ni ga smel izdati, ker se je bal Rima. Tragika velikega človeka. In šele ko je izdihal na smrtni postelji, je videl prvič tiskane pole velikega in epohalnega dela.

In ako Kopernik tudi ni zasnoval svojega nauka na popolno moderni podlagi, eno je vendar storil. Po njem ni bila več zemlja središče vesoljstva in s tem je izgubil tudi človek svojo dostojanstveno, prevzvišeno stališče.

Potekala so desetletja in sto let po Koperniku je Leuvenhook prvokrat nameril drobnogled na živa bitja. Iz njegovih raziskavanj se je rodila začetkom devetnajstega stoletja hipoteza Schwana, da obstoje vsa živa bitja iz mikroskopično majhnih delov — stanic. Ta hipoteza je postala hitro znanstvena resnica, katera je pozneje preuredila ves svetovni nazor.

Lamarck zagovarja, raziskajoč življenje organizmov, l. 1809 v knjigi »Philosophie Zoologique« hipotezo o aktivnem prilagodenju vseh živih bitij okolici, v kateri živijo.

Petdeset let nato izda Darwin »Postanek vrst«, kjer popravlja Lamarckovo misel in postavlja druge hipoteze, na kojih gradi

popolnoma novo in moderno kozmično perspektivo. Darwinovo delo o »postanku človeka« tvori prvo fazo v razvitku celega modernega mišljenja o postanku človeka in njegovem položaju v prirodi.

Že davno prej si je usodil La Mettrie, proglasiti človeka za stroj. Ta misel je napačna in se ne da privedi v sklad s prirodnim znanstvom. Ona je posledica filozofskega materializma, ki je vladal v oni dobi in na spekulaciji zasnovana filozofija je gotovo vedno zgrešena, ker je produkt razmišljanja, zida-jočega čestokrat lepe svoje zgradbe na pesku.

Danes se pojmuje človek kot organizem, kot nekaj, kar se razvija in se nikdar ne preneha razvijati.

Lepo piše Dekker: »Organizem in stroj. Primera je potrebna. Stroj se ne more razvijati in prilagoditi. On se ne poraja kakor živi organizem, ne nastane iz bitja taiste vrste in ne rodi iz sebe novega stroja. On sicer dela, kakor dela tudi organizem. Tudi on se »hrani«, tudi on »uporablja« oglje in »se napaja« z vodo. Ampak edino, kar daje od tega, je delo, njegovo posebno delo. Organizem pa ne rabi hrane samo za delo, ampak tudi za to, da nadomešča izgubljene dele in zbira zalogo, on ima sposobnost, spreminjati hrano v meso in kri, da si jo prisposobi. Stroj je odvisen od inženirja in posluže, organizem je pa stroj in inženir.

Človek-organizem je toraj program nove dobe. In ko pojmuje človek tako samega sebe, tedaj se je odkrila nova misel in novi svet je zasnovan na znanstveni podlagi.

Toda, je-li mogoče zjednačiti človeka z ostalimi živimi bitji, mu je li mogoče vzeti vse, kar ga je delalo prej krono celega stvarstva, gospodarja, vseh živih bitij in zemlje, kot »slika in podoba božja«? Ne pomenja li to anarhijo v npravstvenem oziru?

In ravno ta novi nazor, ta nova resnica, daje mislečemu človeku, ki išče vzroke za vsako stvar, več mira kakor vsa doseđanja mnenja o stališču človeka v prirodi.

Ne zveni li zelo žalostno, da je tudi človek odvisen od okolice, v kateri živi, kakor ostala živa bitja, da se razvija tudi on, in da ni dovršena celota?

In v času takšne tuge, ko se naša misel ne more pomiriti s takšnim položajem človeka, ko se vzbujata tolikrat vprašanje: ali človek res ni nič višjega? se porajajo kakor iz neizvestne teme one Darwinove besede, ki jih je zapisal v svoji knjigi »o postanku« človeka . . .

Nahajam se na obali jezera — tako nekako piše Darwin — in pred mano vstajajo slike iz zgodovine te zemlje, po kateri hodim, iz zgodovine teh živih bitij, med katerimi živim.

Davno pred eoni je obstojala na pusti površini matere zemlje samo ena živa stanica, iz koje se je razvil potom evolucije ta mnogoliki svet organizmov. In tudi jaz sam sem kot človek produkt tega razvoja, tudi jaz imam v sebi nekaj od te stanice kakor rastlina in žival, ki jo gledam. Iz tega čuvstva prave rodbinske skupnosti nas vseh se poraja preporočena misel vzajemne ljubezni do vsega, kar nas obdaja, kot nov utrip v skupnem našem življenju.

Kako npravstveno globoka je ta misel, ta nova resnica. Človek-organizem — to je program. In čeprav uničuje resnica ideale, nam podane od napačne vzgoje, nam podaja potem vendar več zadovoljnosti, ko vsi naši prejšnji ideali. Bijologija nam pokazuje nit, ki se prepreza skoz celi svet in celo vesoljstvo — in to je edinstvo, popolno edinstvo, najmočnejša zveza med bitji.

In taka vzajemna skupnost ne velja samo za človeka, ampak za vse kar živi. Krappottkin je šel dalje kakor Darwin in je v svojih »Načelih vzajemne pripomoči« postavil vzajemno ljubezen in borbo za obstanek kot načelo sveta, katero je utemeljeno v prirodi sami. Tako je prirodna znanost postavila vzajemno ljubezen tudi v prirodi kot najvišje načelo, po katerem je človek tako dolgo hrepenel v svojih sanjah kot jedinim smotrom svojega življenja. Že Buckle je poskusil v svoji »Zgodovini civilizacije na Angleškem« dokazati, kako pogoja okolica gotovo kulturo, ktera ni samo produkt naših umstvenih močij, temveč tudi pogojev, v katerih živimo. Zato pomenja Buckleovo delo popolnoma novo izhodno točko v celem naziranju razvoja ljudske kulture. Buckle je dokazal, da okolica ne vpliva samo na postavu našega telesa, ampak tudi na našo misel in naše naziranje. Tako nahajamo v uvodu k njegovi »zgodovini civilizacije« mesto, kjer nepobitno dokazuje, da se je v Egiptu morala razviti ona visoka kultura, o koji govorijo ostali spomeniki. Buckle je šel dalje — in je na ženijalen način analiziral razne kulture in dokazal, da so ravno elementarne okolnosti (podnebje, zemlja, morje, reke i t. d.) nujno pogojevale one razlike med kulturami. On je raztolmačil, da se je na vzhodu morala razviti kultura, polna domišljije in poezije vztočnega značaja, na Kitajskem oni kitajski konservativizem, na Grškem harmonija resnice, lepote in dobrote. V južni Ameriki se je razvila ona bujna peruanska kultura baš pod vplivom klimatičnih odnošajev, delovanjem pasatov, ki nosijo tam vlago in dež, da vznikne iz premočene in oplojene zemlje bogato rastlinstvo.

Lamarck in Darwin sta dokazala nepobitno vpliv prirodnih okolnostij na organizem človeka, Buckle pa na njegovo duševno življenje. Ti trije veliki možje pomenjajo v nauku o

človeku popolno novo fazo. Moremo reči, da se razvija od njih v organskem toku nadaljno naziranje o človeški naravi do današnjega dne, ko so uvrstili tudi človeka v biologijo kakor živali.

Še dandanes se nismo navadili gledati mirno resnici v oči in se tega spoznanja skoraj nekoliko bojimo. Da, ljudi bežijo celo nalašč od te resnice in iščejo rajši uteho v veri svojih očetov, kakor da sprejmejo novo resnico in se nauče po nji živeti in pojmovati življenje prirodno. Ravno prirodno pojmovanje poraja tudi novo, trdnejšo etiko, ki ni produkt spekulativnega ugibanja, temveč zapoved velike naše majke prirode.

Do danes človek ni našel miru v nobenem naziranju, naj si je bilo že novejšega ali starejšega datuma, ker je bilo zgrajeno vse na slabi osnovi. Današnja doba hrepeni po religiji, ker je nereligiozna. In kakšna bode ta religija?

Ni težko uganiti. Pred desetimi leti je izdal Flamarion poetično svojo knjigo »Bog v prirodi«, kjer pravi: »Mi smo iskali doslej Boga tam, kjer ga ne moremo in kjer ga ni mogoče najti, odslej ga moramo iskati tod, kjer prebiva. In pred mano se hipoma prikaže ta lepa in vzvišena priroda. Ali ni ona božanstvena? Bog je v prirodi...«

Ko je pisal Flamarion svoje delo, ni mogel pokazati trdnih dokazov za svojo trditev, in radi tega se zgublja njegova knjiga v fantaziji. Ot tedaj pa se je razvila biologija kot samostojna veda in tedaj se je prikazal tudi novi svet, osobito tedaj, ko sta Francé in Zacharias nadaljevala delo Haeckla na področju mikrobiologije.

In tedaj je vzkliknil Francé v prekrasnem svojem delu »Življenje rastlin« z navdušenjem: »Pojte v prirodo in tam bode te našli uteho za svojo nemirno dušo. Ni bog vstvaril prirode, ampak ona sama je božanstvena.«

JUSTINUS:

IZ ŽIVLJENJA NEZMOTLJIVIH.

Prvi kristjani niso imeli papežev. Rimski škof je veljal toliko, kolikor vsaki drugi škof. Škofe je v tedanjih časih volilo ljudstvo in ono je volilo za škofe samo najpobožnejše, prave kristjane. Takrat je vedel vsaki škof, da ga pričakuje samo trpljenje, noben pa ni bil obložen s pozemskimi bogatstvi. To so bili reveži, kakor je bil Kristus sam. Zato se ni čuditi, da v tedanjih časih niso sedeli na škofovskih prestolih bivši častniki kavalarije in gotovo je, da se noben izmed prvih škofov ni vozil v pozlačeni kočiji in se ni dal nazivati

ekscelenc. Noben ni nosil dragocenih oblačil, noben ni bil obskakovan od lakajev v obrobjenih livrejah in noben še ni imel predčitateljic.

Tako je minilo tri sto let, v katerih se je širilo krščanstvo v kljub vsemu preganjanju.

Tedaj je pa nastal obrat. Cesar Konstantin je proglasil l. 313. krščanstvo za državno vero. Cerkev je prišla do moči, škofi in duhovniki pa so začeli gromaditi bogastva, s katerimi je sicer, kakor pravi Kristus, težko priti v nebesa, ali s katerimi se živi lahko brezskrbno na svetu. Z bogastvom je pa rastla tudi ošabnost, objestnost, nadutost in vladohlepnost.

Pobožnost in priprostost prvotnih škofov sta izginili za vedno, njih mesto pa je zavzel luksus. Krščanstvo je bilo ubito.

Že v 4. stoletju so dosegli rimski škofje, da se jim je dajala prednost pred drugimi škofi; to pa ne radi tega, češ da so Petrovi nasledniki, kajti sv. Peter ni bil, kakor je zgodovinsko neovržno dokazano nikdar v Rimu, ampak ker je bil Rim glavno mesto, ravno tako kakor imajo tudi dandanes škofje v evropskih glavnih mestih prvenstvo med ostalimi škofi.

Vendar te pravice, ki so si jo prisvajali rimski škofje, do 7. stoletja drugi škofje niso priznavali. O občnih cerkvenih potrebah so odločevali tedaj cerkveni zbori, kamor je imelo dostop tudi ljudstvo.

Ker je pa bila rimska cerkvena občina najstarejša na zapadu, so jo vprašale druge, novejšje cerkvene občine mnogokrat za svet in sicer kolegialno, t. j. kot ravnopravno, ne kot predstojnico. Noben škof pa ni pripoznaval kakšne prednosti rimskega škofa, da, cesar Justinijan je celo odredil, da se ima imenovati carigrajski škof vrhovnim škofom. Rimski škof ni imel nobenega posebnega naslova. Papež (papa = oče) se je imenoval vsak škof kot Kristusov zastopnik, tudi naslov patriarha so nosili mnogi drugi škofje.

Na cesarskem dvoru so se smatrali papež in škofje za državne uradnike, oni so bili podložni cesarskim namestnikom. Sinode, t. j. cerkvene zборе je skliceval cesar, on je potrdil njegove sklepe in če je zboru predsedoval odposlanec rimskega škofa, se je zgodilo to le s cesarjevo milostjo. Sicer so pa bili rimski škofje razuzdanim cesarjem ponižni sluge in sam Gregor I. (590—604) se je plazil pred cesarjem kakor najudanejši psiček. On naziva cesarja svojega gospodarja, sebe pa imenuje nevredega njegovega služabnika. Gregor I. je bil prvi papež, ki je vpeljal v bogoslužje nečimernost, pomp in luksus in nebroj ceremonij, on je iztrebil iz rimske cerkve zadnje ostanke pravega

krščanstva. On si je izmislil tudi vice in s tem najlepši vir cerkvenih dohodkov.

V sedmem stoletju so napravili mohamedani rimskemu škofu velikansko uslugo. Ko so izgnali patriarhe v Antiohiji, Jeruzalemu in Aleksandriji, so rešili rimskega škofa najnevarnejših njegov tekmecev. Rimski papeži se imajo zahvaliti za svoj primat v prvi vrsti Mohamedu in turškim sultanom.

Po posredovanju langobardskih in frankovskih kraljev je rastla rimska škofija in papeži so se navzeli prevzetnosti. Neprehoma so ščuvali rimsko ljudstvo zoper cesarja, ga blatili in zasramovali. Ko pa Gregor III. (731—741) s svojim sčuvanjem tudi langobardskim kraljem ni več prizanesel, so oblegli Langobardi Rim, tako da je moral poklicati Karla Martella, frankovskega majordema, na pomoč in klečeplaziti pred njim kakor črv.

Gregorjev naslednik Zaharija je moral zvati zopet Franke na pomoč. Leti so se hoteli znebiti svojega kralja in Zaharija jim je bil uslužno na razpolago. Proglasil je starega kralja za nevrednega in potrdil novega. Zato mu je daroval Pipin, novoizvoljeni kralj, rimsko okolico.

Iz tega pomnoženega posestva je počasi nastala papeževa država. Ta papež Zaharija je proklel tudi škofa Virgilija, ker je trdil, da je zemlja kroglja in da bivajo na oni strani zemlje tudi ljudje, kakor smo mi.

Njegov naslednik Štefan II. (752—757) je kronal Pipina, ki mu je plačal to uslugo s podaritvijo ravenskega eksarhata, ki ni bil niti njegov. Ko so mu pa zopet Langobardi grozili in se Pipin ni takoj odzval na pomoč, mu je pisal Štefan pismo svetega Petra, v katerem mu grozi z izključitvijo iz nebeškega kraljestva, ako mu ne pomore.

Odslej so posvetili rimski škofje vso skrb le razširjevanju svojega posvetnega kraljestva. V to svrhu ni bilo preslabo nobeno še tako umazano sredstvo. Tako je kronal Leon III. l. 800 Karola Velikega le, ko se je zavezal, da ga bode podpiral in dal duhovnom pobirati desetino. V tistem času je proglašila tudi frankovska cerkvena sinoda desetino za božjo napravo in grozila vsakomur z prokletvijo, kdor bi je radovoljno ne hotel oddajati. Vladeželjnost papežev pa je šla tako daleč, da je proglasil Nikolaj I., da podložniki ne smejo biti pokorni onemu cesarju, ki se ne pokori papežu. Da podprejo svoje težnje, so ponarejali rimski škofje listine, ki se jih je v kratkem času nabralo zelo veliko. Pozneje so se zbrale in slovijo pod imenom Pseudoisidorove dekretalije. Med njimi

je tudi neka listina, s katero daruje cesar Konstantin papežu vso zapadno polovico rimskega cesarstva z Rimom vred. Te ponarejene listine so podlaga poznejše papeške vsemočnosti in na nje so se vedno sklicevali, na tej podlagi so si prilaščali pravico nastavljanja in odstavljanja kralje, razpolagati z narodi po svoji volji. Zdeli so se samim sebi nekaki polbogovi in Štefan V. (885—891) je rekel: Papeži so kakor Jezus spočeti od svojih mater po zasenčenju svetega duha; vsi papeži so nekaki ljudje-bogovi, da bi tem lažje bili posredovalci med bogom in ljudmi; njim najbotorej izročena vsa moč na nebu in na zemlji.

To je bil višek ošabnosti. Papeštvo je bilo immoralizovano do jedra. Zgodovina rimskih škofov ali papežev so odtedaj dolge, dolge litanije nedopustnih činov, zlodejstev in ostudnih pregreh. Na tem mestu moremo radi pičlega prostora navesti le nekatere iz nepregledne vrste vsemočnih nezakolitostij »Kristusovih naslednikov«.

Štefan VI. (896—897) je dal izkopati truplo papeža Formosa, ga posaditi pred sodnijo in obsoditi, ker je zamenjal portsko škofijo z drugo. Dal je truplu odsekati tri prste, potem ga pavačati po rimskih ulicah in vreči v reko Tiber. V tistem času so zavladale na rimskem prestolu propale ženske; vlačuje so vladale svet, nastavljele in odstavljale papeže. Papeški zgodovinar, kardinal Baronius, piše: »V tem stoletju je zavladala nesramnost v gospodovem domu in na prestolu sv. Petra so sedeli najbrezbožnejši ljudje, ne papeži, ampak nestvori. Pohotne in nesramne vlačuge so vladale v Rimu in ustoličevale svoje ljubimce in priležnike na prestolu sv. Petra«. Enako so živeli tudi duhovniki.

Sergij III. (904—911) ni bil izvoljen za papeža od svetega duha, temveč od priležnice mejnega grofa Adalberta Toskijenskega, Marocije, ki je imela z njim sina, ki je postal tudi papež.

Ko je postal Ivan XII. papež, je bil 19 let star. On je potratil ogromne vsote za konje in pse. Vzdrževal je okoli 2000 konj. Zato je moral prodati mnogo škofij in cerkvenih uradov. Za njegove vlade se je živelo v Rimu kakor v Sodomi in Gomori. »Papeško palačo je spremenil »sveti oče« v harem, cerkve v plesišča. Nobena častna žena se ni upala na ulico, kajti Ivan XII. je oskrnil vse: devojke, vdane žene in vdove, da, celo na grobih svetih apostolov.« Tako piše škof

kremonski, Luitprand. Cesar Oton I. je radi tega sklical sinodo in tam so pripovedovali očividci, da je posvetil nekega diakona v konjišnici za škofa, da prodaje škofovske stolice za denar, dalje, da je napravil desetletnega fanta za škofa v Lodi, imel ljubezensko razmerje z neko vdovo in obenem z njeno nečakinjo, da je občeval spolno s priležnico svojega bota, da je dal oslepiti svojega bota, kardinala Ivana pretepsti, zažgati nekaj hiš, da ne moli nikdar brevirja, da je pil na zdravje hudiča in molil k Venerii t. d. Čeprav je proklel cesarja in udeležnike sinode, je moral vendar bežati; prej pa je odnesel še zakladnico iz cerkve sv. Petra. Kmalu pa se je rimskim damam stožilo po veselem Ivanu in omogočile so mu povratek. Za kazen je dal kardinalu Ivanu odsekati roko, kancelarju Azonu iztrgati jezik, odrezati nos in odsekati palec na rokah, škofa Otgara iz Speyra pa je dal bičati do smrti. Dolgo se Ivan ni veselil svojega povratka. Ko je odpeljal nekemu rimskemu plemiču ženo, ga je le-ta zasačil in na mestu ubil.

Tretjega Ivanovega naslednika so morali Rimljani radi njegove okrutnosti spoditi.

Papeža Ivana XIV. je vrgel njegov tekmeec papež Bonifacij VII. v ječo in zastrupil (984). Ali tudi Bonifacij ni sedel dolgo na papežkem prestolu. Po 4 mesecih je umrl, njegovo truplo pa so vlačili po ulicah in je pustili čez noč pri spomeniku Marka Avrelija.

Tudi Ivana XVI. je ujel njegov tekmeec Gregor V. (996—999), mu dal izžgati oči, odrezati jezik, odsekati nos in ušesa, tako razmrcvarjenega posaditi v duhovskem oblačilu na osla in ga voditi po ulicah. Gregor V. je bil tudi prvi, ki je proglasil interdikt nad celo državo (Francijo). Dandanes papež lahko proklinja, kakor mu je drago; za to se nikdo več ne zmeni. Drugače pa je bilo v pobožnem srednjem veku. Tedaj dežele ni mogla doleteti večja nesreča kakor interdikt. V kraju, nad katerim je bil proglašen interdikt, se ni smela brati maša, ne podeljevati svetih sakramentov, vse cerkve so bile zaprte, zvonovi so utihnili, mrtvi so se pokopavali brez obredov, poroke so se vršile na grobeh.

Silvester II. (999—1003) je velika izjema. On je bil zelo učen, podpiral je znanosti in uvedel arabske številke v zapadne dežele. Zato je on tudi edini papež, o katerem vedo papeški zgodovinarji gotovo, da ga je vzel vrag.

Benedikt IX. (1033—44) je postal papež, ko mu je bilo 12 let! Njegov oče, grof Alberih, mu je kupil papeško čast. Ali mladi »sveti oče« se je obnašal tako grdo, da so ga morali Rimljani prognati. Ko se je pa vrnil, je prodal papeštvo Gregorju VI. za 1500 liber (= okoli 600.000 K).

Do Gregorja VII. je volilo papeža ljudstvo. Še le ta papež mu je vzel to pravico in določil, da imajo voliti papeža vnaprej samo kardinali. Gregor VII. je pravzaprav ustanovitelj papeštva in papeške svetovne politike. Komaj je bil izvoljen, je proglasil celi svet za fevd papeške stolice. Vladarje, ki tega niso priznali, je proklel. Iz cerkve izobčenemu vladarju pa je bila po cerkvenih naukih odvzeta vsa moč in dostojanstvo in vsi njegovi podložniki so bili odvezani od prisege zvestobe in pokorščine. Gregor VII. je mislil, da je treba v doseg častihlepnih svojih namenov pretrgati vse vezi, ki vežejo duhovništvo z družbo. In ker je izmed teh vezij zakonska najmočnejša, je prepovedal duhovnikom zakon in uvedel prisiljeni celibat (1073). Seveda je nalletela ta prepoved na silen odpor, ki je trajal dve stoletji. Naposled pa je duhovništvo podleglo papeški vsemočnosti, ampak to prisiljeno duhovniško brezženstvo se je nad cerkvijo kruto maščevalo in se maščuje še dandanes. Gregor VII. je umel tudi ljubezen do bližnjega. Imel je spor z nemškim cesarjem Henrikom IV., ga izobčil iz cerkve in ko je ga prosil za odpustanje, ga je pustil v spokorniški srajci, gologlavega in golonoga stati v snegu tri dni in tri noči na dvorišču, da se je tresel od mrazu, lakote in žeje. Njegovo sovražstvo je bilo takšno, da je proglasil kot pravi kristjan na smrtni postelji, da ne odpusti Henriku in Vibertu.

Svoja načela je ovekovečil Gregor VII. v knjigi »Dictatus papae« (1075). Vseh je 27. Med njimi se nahajajo sledeča: Samo papež sme nositi cesarski ornat. — Vsi kralji in knezi morajo poljubljati papeževo nogo. — Papež sme cesarja odstaviti. — Njegov ukrep ne more razveljaviti nikdo, ali on more razveljaviti vsako človeško določitev. — Rimski cerkev se ni zmotila nikdar in se po sv. pismu tudi nikoli ne zmoti. — Kdor ni z rimsko cerkvijo, ni katolik. — Papež more odvezati podložnike od prisege zvestobe, katero so prisegli svojemu knezu. —

Ta načela so udeležili njegovi nasledniki. Ravnali so s kralji in narodi kakor z igračkami. Izmed njih se je odlikoval papež Inocenc III. (1198—1216). Angleškega kralja Ivana, ki se mu ni hotel pokoriti, je proklel, proglasil nad Anglijo interdikt in pozval obe-

nem francoskega kralja Filipa, da vdere z vojsko v Anglijo in kralja s silo vrže raz prestol. Pozneje je angleškemu kralju sicer odpustil, ali zato mu je moral plačevati davek.

V 12. stoletju se je pojavila v južni Franciji sekta Albigencev, ki je hotela, da bi se vrnili kristjani k prvotnemu krščanstvu evangelija. Inocenc III. je ukazal pridigovati zoper nje križarsko vojno, v kateri je bilo ubitih mnogo tisoč Albigencev.

Inocenc III. je ustanovil tudi spoved (1215) in »sveto« inkvizicijo. Ta inkvizicija je obsodila in sežgala na tisoče nedolžnih ljudij. Ona je in ostane za vedno krvav madež v cerkveni zgodovini.

Gregor IX. (1227—41) in Inocenc IV. (1243—54) sta imela hudo borbo z svobodomiselnim cesarjem Friderikom II. Bil je že pakrat proklet, ko se je vzdignil z vojsko proti Rimu. Inocenc IV. je bežal v Lyon na Francoskem. Ko se je po zastrupljenju cesarja vrnil zopet v Rim, prebivalci Lyona niso imeli vzroka žalovati za njim, kajti kardinal Hugon piše: »Mi smo si stekli za vas, prijatelj, nemalo zaslug. Pri našem prihodu smo našli tukaj komaj tri ali štiri vlačuge; pri našem odhodu pa vam zapuščamo eno samo veliko kurbišče, ki se razprostira od vzhoda k zapadnim vratom po celem mestu.«

L. 1294 je bil po »svetem duhu« zvoljen za papeža pobožni in nevedni puščavnik Celestin V. Kardinal Benedikt iz Gaete pa bi bil postal rad papež. Zato je dal napraviti do Celestinove spalnice skrito cev in zaklical, ko je nekoč Celestin molil: »Celestine, Celestine! odloži svoj urad, kajti to breme je pretežko za tebe.« Bedak Celestin je menil, da je to božji glas in je odstopil. Kardinal Benedikt je nato podkupil kardinale in je bil zvoljen za papeža (Bonifacij VIII.). Ali novega papeža je skrbelo, ker so smatrali nekteri Celestinovo odpoved za neveljavno. Da napravi temu konec, ga je dal ujeti, zapreti v gradu Fumona in izstradati do smrti (1296).

Bonifacij VIII. je bil ravno tako častihlepen kakor večina njegovih prednikov. Francoski kralj Filip IV. Lepi pa takšne brezpogojne pokorščine ni priznal. Papež mu je pisal: »Škof Bonifacij Filipu, francoskemu kralju! Boj se boga in spoštuj njegove zapovedi! Po tem imaš vedeti, da si nam v duhovnih in posvetnih stvareh podložen. — Kdor misli drugače, tega smatramo za krivoverca.«

Kralj Filip mu je nato odgovoril: »Filip, kralj francoski, Bonifaciju, ki se izdaja za papeža! Vedeti moraš, velebedak, da mi v posvetnih stvareh nikomur nismo podložni. Kdor misli drugače, tega smatramo za bedaka in norca.«

Na to je Bonifacij VIII. Filipa proklet. Letà pa je poslal vojsko v Anagni, kjer je zboroval papež z kardinali in ga dal zapreti. Ko ga je ljudstvo osvobodilo, so ga kardinali vnovič zaprli. V ječi pa si je v blaznosti razbil glavo ob zidu. Tako je kančal Bonifacij VIII., kakor se mu je prorokovalo vnaprej: »Splazi se na papeški prestol kakor lisica, vladal bo kakor lev in umre kakor pes.«

Umrl je kakor pes in živel kakor prase. Proglasil je javno, da nečistost in prešeststvovanje ni greh, ker je bog zato vstvaril moža in ženo. Živel je z vdano ženo in obenem z njeno hčerko in zlorabljal svoje služabnike za protinravno nečistost, tako da so se ti potem nazivali med sabo »priležnice svetega očeta«.

Kakšno vero da je imel ta »sveti oče«, moremo razvideti iz izrekov, katerih ga je obdolžil Filip IV. pri papežu Klemenu V. »Sveti oče« še je izrazil: »Bog mi pomози, da bi se mi dobro godilo na svetu, za oni svet mi nič ni mar.« — »Živali imajo ravno tako dušo, kakor ljudje. — Nesmisel je verovati v enega in trojedinega boga. — V Marijo verujem ravno tako malo, kakor v oslico in na njene gasina tako malo, kakor v oslička. Marija je bila žena kakor je bila moja mati — i. t. d. In v kljub temu ga je proglasil Klemen V. za svetnika.

S Klemenom V. se začena »babilonsko jetništvo«, Filip IV. je smatral za koristno, imeti papeže vedno pri roki. V ta namen jim je dal mesto Avignon, kjer so živeli na njegove stroške udobno in dobro. Filip IV. bi bil n. pr. rad imel bogato premoženje tempeljskega redu. Na njegov ukaz je papež ta red razpustil. L. 1310 je bilo sežgano 54 členov bogatega reda. Kralj in papež sta si zaplenjeno premoženje razdelila.

Ivan XXII., njegov naslednik, s svojim hogastvom še ni bil zadovoljen in je začel kupčevati z odpustki, s kterimi je mogel za drage novce dobiti vsakdo odvezo od kate-regakoli greha. Da so bili odpustki prvotno samo za bogataše, sledi iz bule same, kjer je določeno da »teh uteh ne morejo biti deležni ubogi, ki ne morejo plačati pristojbine«. Te pristojbine so nesle toliko, da je zapustil Ivan XXII. v kljub temu, da je vzdrževal čez 100 vlačug, 33 milijonov dukatov.

V štirinajstem stoletju se začena upadanje papeške moči, k čemur je prispevala predvsem ta okolnost, da so bili papeži v Avignonu pod vplivom francoskih kraljev in živeli zelo samopašno. Radi tega je jela bledeti gloriola njihove vsemogočnosti. Vladarji so se jeli smejeti njih interdiktom in preklinjanju. Ampak v krvoločnosti, v koji so prekašali

marsikterega pogankega vladarja, so se odlikovali Petrovi nasledniki še zanaprej.

Gregor XI. je preložil papeški sedež zopet v Rim, v veliko veselje Rimljanov, ki so pričakovali zopet obilen denarni pritok.

Gregor XI. je preložil papeški sedež zoran. Pet kardinalov, ki niso hoteli glasovati zanj, je dal mučiti, nekatere zašiti v vreče in vreči v morje, nekatere žive sežgati, zadušiti i t. d. Ko je vedel rabelj kardinale v mučilnico, mu je zaklical papež: »Mučijih tako, da slišim njih krik.« Potem se je čitajoč v brevirju sprehajal po dvoru in slastno poslušal vpitje mučenih kardinalov kakor prijetno godbo.

Proti koncu 14. in začetkom 15. stoletja nahajamo vedno dva ali tri papeže obenem, ki se bojujejo za papeško čast, proklinjajoč drug drugega in njegove pripadnike.

Da se napravi žalostnemu moralnemu stanju duhovništva konec, je bil sklican l. 1414 cerkveni zbor v Konstanci. Tri papeži so se prepirali za tiaro: Ivan XXIII., Gregor XII. in Benedikt VIII. Ivan je bil pred izvolitvijo za papeža morski ropar z imenom Baltazar Cossa. Ko je hotel cerkveni zbor razgnati, je bila vložena v zboru proti njemu obtožba, obsegajoča 70 člankov, od katerih pa je bilo na zboru prečitanih samo 54, ker so bili ostali take vsebine, da so se kardinali sramovali dati vse prečitati; 37 prič je potrdilo, »da sveti oče« ni samo kriv nečistosti, prešestvovanja, krvosramnosti, sodomije, simonije, roparstva in uboja, ampak da je zapeljal tudi okrog 300 nun, ki jih je potem povisal v opatinje. Lastni njegov tajnik, Dietrich pravi, da je imel papež v Bologni cel harem, kjer je vzdrževal nad 200 deklic.

Cerkveni zbor je izvolil k trem papežom še četrtega, Martina V., ter odstavil Ivana XXIII. Gregor XII. se je dobrovoljno odpovedal, Benedikta pa je dal Martin V. zastrepiti. O tem papežu beremo v tedanjih papeških zgodovinopisih take stvari, da jih na tem mestu ne moremo objaviti. Martin V. je pošiljal križarsko vojsko za križarsko vojsko zoper »krivoverne« češke Husite, a ko ni hotelo biti od nikoder zmagoslavno vesti, se je zjezil tako, da ga je zadel mrtvoud in je vsled tega umrl (1431).

Njegov naslednik Evgen IV. (1431—47) je bil sin papeža Gregorja XII. in neke nune. Zgodovina pripoveduje o njem, da je dal meniha Masija obesiti na strehi Petrove cerkve, ga privezati k vešelom, šcipati z razbeljenimi kleščami meso z telesa, ter mu vlivati raztopljen svinec v rane. »Božji namestnik« pa je celo uro z velikim užitekōm gledal to trpinčenje.

Tudi Evgenovi nasledniki so bili vse prej nego svetniki. Tako je bil izvoljen l. 1471 za

papeža Sikst IV., kateri je slovel že kot kardinal za velikega zapravljevca, pijanca in nernavneža. Splodil je sina s svojo lastno sestri in je izrabljala svoja dva sina k protinaravnemu nečistvovanju. Za drage novce je dovolil kardinalom simonijo. V Rimu je dal sezidati javno hišo, ki mu je nesla letnih 20.000 dukatov.

Njegov naslednik Inocencij VIII. (1484—92) je imel, ko je bil izvoljen, že 16 otrok. Razen z drugimi »slavnimi« deli se je proslavil tudi s svojo bulo proti čarodejkam (1484), v kateri stoji, da hudiči z njimi spolno občujejo. Tedanji ljudje so verjeli »nezmotljivemu očetu« in so jeli sežigati popolnoma nedolžne žrtve.

Po njegovi smrti so izvolili Aleksandra VI., največji nestvor, ki je sedel kedaj na papežkem prestolu. Od 27 kardinalov jih je podkupil 22 in je tako postal papež. Imel je že 4 sine in eno hčerko, ko je postal Kristusov namestnik, in je dobro poskrbel zanje. Ujetega turškega princa Džema je prodal za 200.000 zlatov francoskemu kralju in ga dal nato zatrupiti. Sultan Bajezit mu je bil zato hvaležen, mu dodal še 300.000 zlatov in mu obljubil večno prijateljstvo. Papeška rodbina je živela blaženo rodbinsko življenje. Bratje in oče so spali zaporedoma pri lepi hčerki Lukreciji. Aleksander je splodil žnjo tudi sina, ki je dobil ime Roderik in je bil toraj brat svoje matere ter obenem sin in vnuk svojega srečnega očeta, kateri ga je iz veselja napravil za vojvodo sermontanskega.

Bogate in neljube osebe je znal spraviti Aleksander VI. na ta način iz pota, da jih je povabil k večerji in jih dal zastrepiti z strupom, ki ga je imenoval: *Requiescat in pace*. (Počivaj v miru!) Nekoč pa, ko se je hotel na omenjeni način iznebiti kardinala Orneto, je služabnik pomotoma postavil zastrupljeno vino pred papeža, radi česar je umrl v 72 letu svojega »vzlednega« življenja. O krščanstvu ta papež ni imel ravno najboljšega mnenja. Izrazil se je o njem: »Vsaka vera je dobra, najboljša je pa ta, ki je najneumnejša.« O življenju v papeški palači piše njegov ceremonijar Burkard: »Apostolska palača je postala bordel, a to mnogo nesramnejši bordel, kakor more biti kakšna druga javna hiša.«

V tistem času je začelo prospovati tiskarstvo. Ker je Aleksander VI. uvidel, da preti od te strani papeški svetovni nadvladi resna nevarnost, je uvedel cenzuro, ki obstoja še dandanes.

Njegov naslednik Pij III. je bil izjemoma

plemenit in pošten mož. Hotel je odpraviti vse, kar je bilo v papeški palači nepotrebne-ga, ali zastrupili so ga že isti večer, ko je izrekel svojo namero.

Julij II. (1503—1513) je bil dober vojak a slab papež. Bil je neprenehoma na čelu svoje vojske na vojnah, se vedel kakor turški sultan. V njegovih vojnah je bilo ubitih nad 200.000 ljudi.

Leo X. (1513—1521) je bil učen mož, ki je ljubil sijaj, bogate gostije in lepe dame, katerih je vzdrževal 30 in za ktere je potrošil v 8 letih papeževanja 14 milijonov zlatov. O njegovem verskem prepričanju govore besede, spregovorjene kardinalu Bembo: »Koliko je nam in našim nesla bajka o Kristu, to je znano vsemu svetu.«

Hadrijan VI. (1522—23) je pripoznal, da ima Martin Luther, kar se tiče moralične propalosti duhovščine, prav. To pa ni ugajalo njegovi okolici. Umrl je kmalu vsled zastrupljenja. Da bi pa kdo ne mislil, da je bil Hadrijan bogve kakšen svetnik, se mora pripomniti, da je bil pred izvolitvijo veleinkvizitor v Španiji, kjer je dal 1620 ljudij živih sežgati ter obsodil 21.845 drugih k zaplembi premoženja in težkim kaznim.

Klement VII. (1523—34), ki je utekel Nemcem iz Angeljskega gradu proti plačilu 400.000 zlatov, je storil to napako, da je izobčil angleškega kralja Henrika VIII. iz cerkve, radi česar pa je odpadla cela država od papeške prestolice in mu nehala pošiljati Petrov novec, ki ji je nesel dotlej 38 milijonov zlatov.

Pavel III., njegov naslednik, je postal že z 26. leti kardinal, ker je dal svojo lepo sestro Julijo Farnese Aleksandru VI. za priležnico. V svoji kardinalski palači je prirejal najnagnusnejše orgije. Imel je obenem tudi 12 priležnic, s katerimi je splodil dolgo vrsto otrok. Svojo mater in sestro je dal zastrupiti. Za vesoljni svet pa si je pridobil to zaslugo, da je l. 1549 potrdil pravila Jezusovega reda.

Papež Julij III. (1550—55) je bil sprijen nenravnež. S kardinalom Kresumijem je imel skupno konkubino. Otroke sta vzgojevala na skupen račun, ker se ni vedelo, čegav da je kateri. Šestnajstletnega fanta, svojega čuvaja opic, je povzdignil do kardinalske časti. Nekoč je dal uradno sešteti v Rimu vse javne ženske. Naštelo se jih je nič manj ko 40.000. Sveti otec je dopisoval tudi z neko vlačugo, ki se je javno ponašala s pismi »Njegove Svetosti«. V Vatikanu je prirejal divje orgije. Ko so se opili, so se slekli vsi do nagega in s papežem vred plesaje divjali po vatikanskih vrtovih.

Da njegov naslednik Pij IV. ni posnepal Kristusa, priča njegova smrt. Ko je namreč

nekoč izpil pri pojedini 12 vrčev vina, je padel pod mizo in umrl.

Pij V. (1566—72), ki je bil prej veleinkvizitor, se je izrazil po svoji izvolitvi takole: »Kot menih sem upal, da pridem v nebesa, kot kardinal sem o tem dvomil, kot papež smatram to za nemogoče.« On je bil velik ukrutnež in je jeden glavnih povzročiteljev glasovite jernejske noči v Franciji, ki je toliko nedolžnih ljudij stala življenje. Sicer pa je ta papež živel tudi na Petrovem prestolu puščavniško življenje in se za ženske ni brigal. Živel je od zelenjave in vode.

Pri svoji izvolitvi je navadno proglasil vsaki papež veliko amnestijo. Sikst V. (1585—90) je hotel delati izjemo in je dal 60 »krivovercev« obesiti. Sovražil je jezuite in je bil zato od njih zastrupljen.

Pavel V. (1605—21) ki je zastonj krotil neposlušne Benečane, je umrl od mrtvouda, ki ga je zadel od samega veselja, ko je zvedel, da so bili krivoverni Čehi na Beli gori (1621) premagani.

Gregor XV. in Inocencij XII. sta bila sovražnika kadilcev in sta to kratkoma lo pre-povedala. Za svojo družino je porabil slednji 28 milijonov skudov, kar ne priča ravno o evangelijski ubožnosti.

Za časa Inocencija X. (1644—55) je vladala njegova priležnica Donna Olympia. Da preskrbi za svoje razkošno življenje potrebnih novcev, je sekularizirala 2000 samostanov, t. j. konfiscirala in prodala je njihova posestva in imetja.

Papeži XVIII. stoletja so bili pod vplivom jezuitov in so vladali po njih načinu bolj z zvijačo kakor z nasilstvom. Tudi svoje privatno življenje so ogrnili v plašč neizvestnosti, kajti začeli so se bati za svoj vpliv, ki je vedno bolj padal.

Benedikt XIV. je potrdil pravila redemptoristov, ki so si stavili nalogo, obvarovati kmečke in delavske sloje od napredujoče prosvitljenosti in mešati pamet starim tercialskim ženicam.

Klement XIII. (1758—69) je bil najboljši služabnik jezuitov, ali moral je doživeti žalost, da je Francija in Portugalsko izgnala vse člane tega zloglasnega reda in da jih je španjolska vlada naložila na ladje in izkrcala v papeški državi.

Klement XIV. (1769—74) je bil bela vrana med papeži. Preiskoval je tri leta pritožbe zoper jezuite in ko je uvidel, da je ta red za ves krščanski svet skrajno škodljiv, je ta red razpustil (1773). Ko je odredbo podpisal je rekel: »Ta podpis me bo de stat življenje.« In ni se zmotil. Čez leto je umrl po zastrupljenju. K časti tega izjemnega papeža je treba opomniti, da je sodil ljudi samo po pravici in ni gledal toliko na to, je li kdo

katolik ali protestant. Sovražil je inkvizicijo in je rešil mnogo žrtev iz njenih krempljev.

Pij VI. (1776—99) je bil precej »omejen na duhu«. Zato je moral igrati na Dunaju pri cesarju Josipu II. in pri njegovem kanclerju grofu Kaunicu bolj smešno vlogo. Zadnji ga je pustil celo čakati, in papež je moral sam v njegov urad, kjer mu niti ni poljubil roke. Za njegovega časa je izbruhnila francoska revolucija, ki je podrla poslednje stebre papeške moči in slave.

Pij VII., kateri je moral igrati Napoleonu na ljubo zelo klaverno, figurantsko ulogo, je potrdil zopet jezuitski red, ker je upal, da oni povrnejo papeštvu zopet ono posvetno moč, kakor so jo imeli njegovi srednjeveški predniki, kar se mu pa ni hotelo posrečiti.

Leo XII. (1823—29) je bil izžit posvetnež, velik ljubljenec lepih damic dvomljive časti in dober lovec. Ko je začelo »biblično društvo« izdajati cenene celotne prevode sv. pisma, se je papež zbal in je čitanje celega sv. pisma prepovedal, kakor je prepovedal tudi stavljenje koz. Da napolni blagajne, je proglasil l. 1825 za jubilejno leto.

Pij VIII. (1829—30) je bil velik fanatik. V »Generalnem ediktu svetega oficija« je zapovedal, da mora vsak kristjan pod kaznijo izključitve naznaniti vsakega, ki se ne strinja popolnoma z dogmami katoliške cerkve.

Papež Gregor XVI. (1831—46) je bil zaljubljen v ženo brivca Capellari-ja, katera se je morala preseliti k njemu v Vatikan, kjer je splodil žnjo 7 otrok. Tudi neka dojlja je morala tolažiti svetega očeta.

Pij IX. (1846—78) je moral dati svojim podložnikom svobodomiselnost, s katero ni hotel in mogel vladati, radi česar je rajši utekel. Ko je prišel z francosko pomočjo zopet v Rim, je preganjal svoje politične nasprotnike s tiransko besnostjo. L. 1850 je bilo zaprto čez 10.000 »političnih zločincev«. Da bi šlo usmrčenje hitreje, si je naročil papež iz Pariza giljotino, ki je vzela že prvo leto 1644 osebam življenje. L. 1854 je proglasil Pij IX. dogmo o »brezmadežnem spočetju« in izdal glasoviti »syllabus«, t. j. zbirko prokletstvij, ki zadenejo vse pripadnike moderne znanosti. Ko so bili izdani l. 1867 v Avstriji novi osnovni zakon o osebni, verski, tiskovni in znanstveni svobodi, jih je Pij IX. 22. julija 1868 prokletel in proglasil za neveljavne. Krono svojemu slavnemu vladanju pa je postavil l. 1870, ko se je proglasil za nezmotljivega. Posledica tega je bila, da je Avstrija razdrila konkordat in da je mnogo tisoč ljudij izstopilo iz cerkve. 20. septembra pa je udril Vittorio Emanuele v Rim in vzel

papežu še zadnji ostanek posvetne moči. Nova italijanska vlada je prepustila papežu vaticanske palače in mu nakazala letnih 3,225.000 lir. Papež pa je kralja prokletel, ga imenoval »prokletega roparja«, proglasil, da ne prestopi praga Vatikana, dokler si ne pridobi zopet Rima, in odklonil letno izplačilo treh milijonov lir. Od teh dob so papeži »vaticanski jetniki«. Zato se je jelo skrbeti zopet bolj za Petrov novce, tako da je zapustil Pij, ko je l. 1878 umrl, 70 milijonov lir.

V novejšem času se razpravlja v kongregaciji obredov o proglasitvi Pija IX. za svetnika. Proti temu je vložila rodbina Falconieri odločen protest, v katerem dokazuje, da si je papež na roparski in nezakoniti način prilastil fideikomisna (neprodajna) posestva te rodbine, cenjena na 30 milijonov lir.

Leo XIII., toli hvalisani »socialni papež«, je polnil svoje blagajne z razpisovanjem jubilejnih let, ter igral mnogo a brez uspeha na borzi. V teh špekulacijah je izgubil več milijonov. Svoje novce je vlagal pri židu Rothschildu v Londonu, kteremu je zaupal bolj kakor vsem svojim kardinalom. Ko je l. 1903 umrl, je zapustil 40 milijonov lir.

Po njegovi smrti je bil izvoljen za papeža Pij X., pri čigar volitvi je pomagala svetemu duhu avstrijska vlada s protestom proti izvolitvi kardinala Rampolla.

Seveda je bilo v teh vrsticah nemogoče, naštetih vse grehe Kristusovih namestnikov. Za to bi zadostovalo komaj 5—6 debelih knjig, kajti ni zločina, ki biga papežine zakrivili in nikrivice, katere bi ne bili dopustili. Vkljub temu pa smatra »verno« ljudstvo papeža za svetega in nezmotljivega »božjega namestnika«, zbirazanjtežko prislužene novce in se pokori njegovim ukazom.

Dr. FR. SKÁLA:*)

LOČITEV CERKVE OD DRŽAVE.

Cerkev je omejila svoje delo v poslednjih dobah skoraj popolnoma na politiko. Ne nauk ljubezni, človekoljuba, znosljivosti, nravnosti, ne praktično krščanstvo ampak politika je postala geslo cerkvenih ljudij.

Ako se vprašamo, zakaj se posvetujejo klerikalci v taki meri političnemu delu in agitaciji, ki se je pokazala v luči najnižje demagogi-

*) Prosto po spisu Dra Skála: Odluka cirkve a státu. Izdala češka Svobodna Mysel (1911) kot št. 4., Havličkove knjižnice.

je, najtesramnejšega hujskanja in najpodlejšega obrekovanja vseh, ki ne gredo z njimi, moramo reči, da zato, ker si hoče cerkev svoj politični vpliv ne samo ohraniti temveč še razširiti, ker se hoče polastiti popolnoma zakonodaje in spraviti žnjo narode zopet v svoje suženjstvo, kakor je to bilo v srednjem veku.

Obupna je za klerikalce misel, da bi zgubila cerkev državno podporo in protekcijo, grozno jim je misliti, da se bode morala nekoč država ločiti od cerkve, da bi se imela izvesti.

ločitev cerkve od države!

Cerkev ve, da bi, ako je navezana le na lastne svoje sile in jo ne podpira država, ne mogla ovladati ljudstvo tako lahko kakor doslej. Ako bi hotela obdržati svoje postojanke, ako bi si hotela ohraniti le en del svojih privržencev, bi se morala odreči svoji lenobi, morala bi delovati, ali tega se je cerkev že davno odvadila. Ideal apostola v cerkvi ni več v modi pač pa ideal bogatega razsipnika in zapovedujočega gospoda, ki zahteva neomejeno čast. Zato je bojazen tako velika, kajti ločitev cerkve od države bi pomenjala končni razpad iztrohnele, preživele cerkvene organizacije. Državne plače nadškofov, škofov, kanonikov in fajmoštrov bi prenehale in ti ljudje, ki so vajeni razkošnih stanovanj in bogato pogrnjene mize, bi bili navezani čisto na dobrovoljne darove svojih vernikov ali pa na cerkvene davke verskih občin, ki bi jih pa težko dobili.

Oh, resnično, žalostna perspektiva bi se odprla sedanji bogati, brezskrbni, od zakonov in bajonetov branjeni cerkvi, ako bi se imela udejeviti ločitev cerkve od države.

Da pa to zabranijo, se klerikalci ne ustrašijo še tako nepoštenega sredstva, ne obrekovanja, ne denuncijanstva, mojstri v katerem so naši slovenski klerikalci in Slovenska Ljudska Stranka, zato ubijajo mladini le dogme v glavo, zato odvrčajo od nje prosveto, zato so sovražniki šole, napredka in predvsem Svobodne Misli. Ampak oni vedo tudi, da je čas močnejši ko oni in da ločitev — vendar le pride.

Temunasproti, pajeločitev cerkve od države največja želja in **mora** biti politični cilj vsakega naprednjaka, ona je ena glavnih točk v programu Svobodne Misli.

Kakor učizgodovinska izkušnja, se je mogoče nadejati srečnejšega razvoja ljudstva samo od te ločitve. Neodklonljivo načelo je: človek in ljudstvo je tim srečnejše, čim bolj se osvobodijo od cerkve. — Najgroznejše dobe so za ljudstvo te dobe, v katerih je država

služkinja cerkve. In tako je dandanes.

Zato zasluži ta misel, da jo propagira vsak resničen naprednjak, da pridobiva zaveznike in razširja svobodomiselnji tisk.

Razmerje med državo in cerkvijo je bilo v različnih dobah različno.

Moremo reči, da je veljalo v zgodnjem srednjem veku za to razmerje načelo **Av gustinovo**, razloženo v njegovi knjigi »**O božjem mestu**«. Po njem ima cerkev pravico upravljati sama svoje zadeve, kakor ima ta isto pravico tudi država, samo da ima ona še dolžnost skrbeti za narodovo vero. Te misli so se razvijale dalje in so pripomogle papežtvu do one vsemogočnosti v srednjem veku. Že papež Gregor VI. († 1085) je sesadil nemškega cesarja Henrika IV. s prestola. Nadvlada cerkve nad državo se javlja posebno za papeža Inocencija III. († 1216) in Bonifacija VIII. († 1303). Srednjeveške misli o razmerju države in cerkve so razložene v buli papeža Bonifacija VIII. — ki se imenuje »**Unam sanctam**...« (»**Jedno sveto**...«) in ki je bila izdana l. 1302, v dobi njegovega prepira z francoskim kraljem Filipom Krasnim. Razume se, da kralji niso hoteli biti tako drage volje papeževi sluge. Bog je podelil cerkvi, tako beremo v buli, dva meča, duhovnega in časnega, t. j. duhovno moč nad posvetno močjo. Oba ta meča sta po papeževem mnenju v posesti cerkve, toda tako, da je duhovni meč pridržan popolnoma cerkvi, medtem ko je drugi meč podeljen sicer tudi cerkvi, toda tako, da ga vlaga ona po božji volji v roko kraljem in vladarjem, ki se ga smejo posluževati samo po volji papeža in cerkve. Časovni meč ali uprava časnih zadev, katero izvršuje država, je po cerkvenem srednjeveškem nauku, ki je tudi dandanes jedno izmed glavnih načel klerikalizma, podvržen duhovnemu meču, cerkvi, ker je baje duhovna moč vzvišena neizmerno nad posvetno močjo. To sledi menda iz besed staropisemskega židovskega proroka Jeremije, ki je rekel o cerkvi: »**Glej, postavil sem te danes nad narodi in kraljestvi**.« Papež potemtakem sodi vladarje, ako in kedar se mu zdi, da ga ne ubogajo. In v istini se je zgodilo mnogokrat, da je poklical papež kralja ali cesarja pred svoj sodni stol, kakor na primer češkega kralja Jurija Podčbradskega, ki se pa kot husit-krivo-vec takšnemu vabilu seveda ni odzval. »**Ali**,« beremo dalje v omenjeni buli, »**ako se pregreši duhovna moč, jo sodi višja duhovna moč; ako pa se pregreši najvišja duhovna moč, jo bo sodil bog, ampak nikdar človek, kakor pravi apostol: duhovni človek sodi vse, on sam pa se ne sodi od nikogar**.« Ta moč je po papeževem mnenju božja. In zato »**nasprotuje bogu, kdor nasprotuje tej**

od boga postavljeni (duhovni) oblasti...« Dalje proglašamo, trdimo in določamo, da mora vsako človeško bitje poslušati rimskega papeža, ako hoče doseči izveličanje.« Ta bula proglašuje toraj popolno odvisnost države od cerkve. Po nji je država dekla cerkve, ki ji dovoljuje le toliko svobode, kolikor se ji zljubi. Ni si mogoče predstavljati hujšega suženjstva, kakor ga je določil v tej buli papež državam in njih vladarjem.

To se prav nič ne vjema z našimi modernimi nazori. Seveda, klerikalci bodo omivali cerkev z dokazovanjem, da so veljali ti nazori samo za srednji vek. Ali mi jim moramo strgati masko raz obraza in pokazati njih farizejstvo. Cerkev od teh nazorov do danes ni odstopila niti za las, čeprav mora vsled spremenjenih razmer svoje pravo mišljenje tajiti in skrivati. Da so pa v njenih očeh oni srednjeveški nazori v polni veljavi, to dokazujejo n. pr. učne knjige cerkvenega prava in predavanja profesorjev cerkvenega prava na bogoslovskih učiliščih. Po njih more sicer država samostalno upravljati javne posvete zadeve, ali to mora biti baje vedno v skladju s cerkvenimi nauki. Zakon, kateri nasprotuje cerkvenemu zakonu, je menda neveljaven. Po tem načelu je proglasil papež Pij IX. naše avstrijske državne zakone za neveljavne in jih je proklel. Cerkev čaka samo na ugodni trenutek, ko si bode mogla zopet zaslužiti državo, ona pripravlja srednji vek. To vidimo iz vseh papežkih dekretov, predvsem iz zadnjega motu proprio od 9. vinotoka, o katerem poročamo v »Raznoterostih«.

Ampak država, občinstvo in uradi se delajo, ko da ne vidijo preteče nevarnosti. Da, celo zakonodajni zbori ne kažejo nobene skrbi v naprednjaški komodnosti in strahu pred vsemogočnimi klerikalci. Zato je treba vedno, kadarkoli se bode potegoval kakšen kandidat za deželno- ali državnozborski mandat, ga možato in odkrito interpelirati, kakšno stališče zavzema v vprašanju ločitve cerkve od države. Kulturna zahteva vsakega poslanca je, se boriti za osvobojenje naroda izpod rimskega jarma in naj spada že k napredni, socijalistični, agrarni ali h katerikoli napredni stranki.

Predvsem bi morala skrbeti za to vlada sama. Ali na to ona niti ne misli. Državna barka pluje po popolnoma klerikalnih vodah, posebno pa v naši dobi Stürgkhovega ministerstva. Avstrija ima vladno, kakor jo zasluži, t. j. klerikalno.

Ampak vrnimo se k stvari.

Posledice srednjeveških nazorov o razmerju med cerkvijo in državo so bile grozne. Poglejmo sklepe četrtega Lateranskega cerkvenega zbora l. 1215. Tam bremo: »Izključujemo iz cerkve in

proklinjamo vse krivoverstvo, ki sestavi protisveti, pravi, katoliški veri... Ako bi pa posvetni vladar, če ga je cerkev opomnila, ne očistil svoje dežele od krivoverške zalege, naj ga nadškof in škofje te dežele izključijo iz cerkve. In ako bi tekom enega leta tega ne hotel izpolniti, naj se to naznani papežu, ki odveže njegove podložnike od dolžnosti pokorščine in odda njegovo deželo katolikom, da jo zasedejo, jo očistijo od krivovercev in jo vladajo v verni čistosti... »Opominjamo in pozivljamo pod cerkvenimi kaznimi, da mora vsak vladar in vsak uradnik, ako hoče biti smatran za vernika, javno priseči, da se bode potrudil, izgnati iz svoje dežele vse od cerkve označene krivoverce.« To naj zadostuje. Posvetni vladarji bi morali toraj po cerkvenih zapovedih, ki doslej še niso bile preklicane, priseči, da ne bodo trpeli v svoji deželi nikogar, ki bi hotel svobodno misliti. Seveda jo je cerkev v tej zavedi nekako zavozila. Ona uči, da je vera božji dar. Ampak kako more kaznovati onega, kateremu je bog ni podelil? Se to li ne pravi, imeti boga — za norca?

Ako pa vladar slučajno tudi nima mnogo vere, tedaj naj ga izključijo iz cerkve ter denucirajo papežu škofje — njegovi podložniki! In papež mu na to vzame deželo in jo podari, komur se mu zljubi. In takšne cilje goje papež in cerkev še dandanes in ono delovanje v doseg tega cilja je klerikalizem. To vse se sliši neverjetno. V srednjem veku pa si je dovolil papež tako šalo večkrat. Samo en primer. Ko češki kralj Jurij Poděbradski ni izgnal iz Češke utrakvistične »krivoverce« je pozval papež ogrskega kralja naj vdere v deželo in Poděbrada prežene. Ko se pa ogrskemu kralju to ni posrečilo, je bil papež, ki je bival tedaj v Vratislavi (Breslau na Nemškem) tako razjarjen, da je spal vsako noč pri drugi gospej, ali kakor pravi zgodovino-pisec, da »je sklenil vsako noč nov zakon«.

Seveda, mnogi bodo hoteli zopet zagovarjati cerkev in bodo rekli, da je bilo to samo v srednjem veku, ko so bili običaji tako surovi. Toda nazori cerkvenih bogoslovcev dokazujejo, da bi se izvajalo to tudi v naših dneh, ako bi le cerkev dobila nekdanjo oblast v roke. Profesor na prvi katoliški univerzi v Rimu, Lepicier, trdi, da cerkev ni prestopila meje svojega prava, ko je sežigala krivoverce in da oni nimajo prav, ki pripisujejo to sežiganje surovim običajem prejšnjih dob.

Ta dejstva govorijo dosti razločno. Tako je ravnala cerkev z vladarji, tako je razpolagala

z državami. Samoobsebi se razume, da je bil podvržen ves javni red, vse pravne zadeve, skratka vse posameznikovo življenje cerkvenim zakonom. V šolstvu je bila cerkev edina in absolutna vladarica, sklepanje zakona je bilo odvisno od duhovniške samovoljnosti.

Cerkev je, kakor pravi Dr. Hobza, profesor na češki univerzi v Pragi, vladala, sodila, zbirala neizmerno premoženje in pobirala davke na podlagi svojega lastnega finančnega zakona. Cerkev je bila pravzaprav država, ki ni skrbelo toliko za zveličanje duš ko za razširjevanje svoje oblasti. Od tistih dob datira ona cerkvena korupcija, ki je glavni značaj naših klerikalcev.

Proti cerkveni posvetnosti je nastopila reformacija, najprej češka, husitstvo, češko bratstvo, potem nemška reformacija. Reformacija je hotela vzeti cerkvi njen posvetni značaj in obnoviti krščanstvo prvih stoletij. Jeden glavnih ciljev je bila samostojna zakonodaja države in omejitve cerkvenega področja na popolnoma na naboženske zadeve.

V Avstriji je začel vpliv države stopati v XV. stoletju in to ne samo v posvetnih temveč tudi v cerkvenih zadevah. Deželne oblasti so zahtevale tedaj, da morajo vsi doktoranti, vseučilišni profesorji itd. vsako leto znova priseči, da verujejo v brezmadežno spočetje Marije, čeprav je bila proglašena dogma še le 8. grudna 1854. Razvoj je hitel v Avstriji naglo k zmagi države nad cerkvijo in je dosegel svoj višek v takozvani jožefinski zakonodaji. Svoj nazor o razmerju cerkve do države je formuliral Josip II. takole: Državna oblast obsega brez izjeme, kar ni božjega v cerkvi ampak človeškega in kar se inia zahvaliti za svoj obstoj in naj bo že karkoli vladarski oblasti; ta oblast mora tedaj imeti pravico, vsa podobna dovoljenja ne samo zmeniti in omejiti, temveč tudi zrušiti, kadarkoli to zahtevajo državne koristi, neprilike ali spremenjeni časi in razmere. Razvoj v protestantskih deželah je vplival v obilni meri tudi na katoliške države, kakor je Avstrija. Za časa Josipa II. je bil proglašen tudi zakon in šolstvo kot »politica« — t. j. kot popolnoma državne zadeve.

Po smrti Josipa II. se je polastila cerkev zopet prejšnjih svojih postojank in državna zakonodaja je do malega uničila vse Jožefovo delo. L. 1855 pa je sklenila država s cerkvijo celo dogovor, takozvani k o n k o r d a t, v katerem se je podvrgla popolnoma Vatikanu. Na vedimo samo par momentov iz te slovite, nazadnjaške pogodbe. Prvi članek določuje, da mora biti rimsko-katoliška vera z vsemi njenimi pravicami in privilegiji, ki ji gredo po božjem in cerkvenem zakonu, ohranjena v avstrijskem cesarstvu za vse večne čase. — Država mora po smislu tega članka dati cer-

kvi vse pravice, ki jih je kedaj imela in ki si jih nanovo pripiše, t. j. ona se mora podvreči cerkveni oblasti, kakor je to bilo v srečnih časih Bonifacija VIII. Cesar toraj cerkev ni dosegla niti v srednjem veku, to ji je dovolila avstrijska vlada še pred 60 leti. Kaj čuda potem, da ji je prešel klerikalizem v meso in kosti.

V člankih II.—IV. je dobila cerkev popolno samoupravo, avtonomijo. Cerkev je postala država v državi. Ako so prišli cerkveni zakoni navskriž z državnimi, so morali zadnji stopiti v ozadje.

Važni so bili članki V.—VIII. ki določujejo razmerje cerkve v šoli. Ves pouk katoliške mladine na javnih in zasebnih šolah se je imel ravnati čisto po naukih katoliške cerkve. Škofje so dobili nadzorovalno pravico, da bi se v nobenem učnem predmetu ne nahajalo kaj, kar bi se ne vjemalo s katekizmom. Ljudsko-šolski učitelji so bili pod nadzorstvom fajmoštrov in kaplanov, deželni šolski nadzorniki so bili imenovani od cesarja po škofovem priporočilu. Učitelji, ki ni hotel ubogati župnika, je bil takoj odpuščen. Profesorji na gimnazijah so smeli postati samo katoliki i. t. d.

Tako je bila predana šola popolnoma cerkvi na milost in nemilost; župnik je postal gospod v soli. Razumljivo je, da cerkev teh dob ne more pozabiti in da deluje z vsemi močmi za njih povratek.

Članek IX. se je tikal cenzure. Škofje so smeli označiti knjige, ki so se jim zdele za cerkveno propagando škodljive in njih čitanje vsem vernikom prepovedati. Ampak to še ni zadostovalo; tudi vlada je morala posoditi cerkvi svojo moč in z vsemi sredstvi ovirati svobodni tisk. Določanje veljavnosti zakona je prišlo popolnoma duhovščini v roke. Kazenski zakonik je moral delati za duhovne, ki so bili obtoženi, največje izjeme. Moral je zakriviti že grozen zločin, da so ga zaprli v kriminal, navadno je čakal brezskrbno, interniran v kakšnem samostano, na izid svoje pravde.

Ali dosti. Iz teh vrstic se, mislim, razvidi jasno, kakšen duh je prešinjal znameniti avstrijski konkordat. Avstrija je bila tedaj domalega srednjeveška država.

Seveda se kaj takega tudi v Avstriji ni moglo vzdržati dolgo. Ko je zadevala Avstrijo katastrofa za katastrofo, so jeli merodajni krogi iskati izhod iz neydržljivega stanja. V parlamentu so bili glasovi po reviziji konkordata čim dalje glasnejši in pogostejši. Začela so se pogovarjanja z Vatikanom. Ampak Rim ni hotel popustiti niti za las in je odklonil vsako posredovanje.

Osnovni državni zakon z dne 30. grudna 1867 proglašuje in zajamčuje v prvem in drugem članku ravnopravnost vseh državljskih občanov pred zakonom in njih sposobnost k

dosegu vseh uradov. Čl. 14., 15. in 16. govore o svobodi vere in vesti:

»Vsakemu je zajamčena popolna svoboda vere in vesti. Uživanje občanskih in političnih pravic je neodvisno od veroizpovedanja. . . . Nikdo ne more biti prisiljen k cerkvenim opravilom ali udeleževanju cerkvenih slavnostij v kolikor ni podvržen od zakona k temu upravičeni oblasti.«

Vsaka od zakona pripoznana cerkev in verska družba ima pravico skupnega in javnega verskega izvrševanja, urejuje in vodi svoje notranje zadeve samostojno, ostane v posesti in porabi za bogoslužne namene namenjenih naprav, ustanov in fondov ali je kakor vsaka druga družba podrejena splošnim državnim zakonom.

Z majskimi zakoni iz l. 1868 so stopili zopet v veljavo predpisi občanskega zakonika o zakonu katoliških oseb (obnovljeno zopet posvetno sodstvo v zakonskih zadevah), bilo je uravnano razmerje med šolo in cerkvijo, ukozakonjena svoboda vede in poduka in priznana privatnim osebam in cerkvam pravica ustanavljati šole po državnih šolskih predpisih.

Četrti zakon iz teh takozvanih majskih zakonov določa v 4. članku:

»Po preteklem 14. letu more vsakdo brez razlike spola svobodno, po svojem lastnem prepričanju voliti svoje veroizpovedanje in mora biti v tej pravici v potrebnem slučaju od uradov podpiran.«

Kakor razvidno, država s temi zakoni ni bogve kako šla daleč v svobodomiselnosti zakonadaji. Sicer se pa od klerikalne Avstrije tudi ni bilo več se nadejati. Ampak papež Pij IX. je bil že radi teh pičlih koncesij moderni kulturi razkačen. Svoj gnjev je izrazil kardinalom v teh karakterističnih besedah: »Vidite, častivredni bratje, kako zavržljivi in obsojanja vredni so oni sramotni od avstrijske vlade izdani zakoni, ki rušijo nauke katoliške cerkve, njene spoštljive pravice, njeno avtoriteto in božje uredbe in moč apostolske stolice. Z ozirom na skrb za vse cerkve, ki nam jih je poveril naš gospod Kristus, povzdignemo naš apostolski glas na tem slavnem zboru in po polnomoči naše apostolske avtoritete odvrčamo in obsojamo omenjene zakone sploh in posebej vse, kar je bilo v njih in v drugih zadevah proti pravicam katoliške cerkve od avstrijske vlade ali od nji podrejenih oblastij ustanovljeno, storjeno ali kakorsibodi urejeno. S ta isto avtoriteto proglašamo te zakone z vsemi njihovimi posledicami kratko za ničevne in za vekomaj neveljavne.«

Pomislimo samo, kaj bi se bilo zgodilo, ako bi ravnal tako kdo drugi, n. pr. ako bi proglašili svobodomiselnosti kterekele zakone za neveljavne. Kako bi nastopila vlada proti takim izjavam, kakšnih persekucij bi bil deležen oni, ki bi se tako osmelil. Tega papeškega čina ne smemo pozabiti. Vedno in vedno ga moramo staviti klerikalcem pre oči, ko si bodo nadeli patrijotično masko in obsipali vlado z denunciacijami svobodomiselnih in naprednih občanov.

Ko je bila l. 1870 na cerkvenem zboru v Rimu nezmotljivost rimskega papeža, se je ojuščila še avstrijska vlada da odstopi od konkordata. Formalno je bil konkordat odpovedan še le l. 1874 a to z zakonom od 7. Velikega travna, ki je uredil zunanje razmerje katoliške cerkve, posebno v kolikor se tičejo cerkvenih uradov, izvrševanja cerkvene oblasti in duhovne uprave, cerkvenih učnih zavodov, samostanov, patronatnih zadev, farnih občin, uprave cerkvenega premoženja in državnega nadzorstva v urejevanju cerkvenih zadev.

Hudo bi se pa motil, kdor bi mislil, da konkordat ne obstoja več. Da, formalno je odpovedan, ampak zakoni so navdahujeni še vedno s konkordatskim duhom, v konkordatskem duhu postopa vlada in uradi še dandanes, odločujoči krogi žive še v konkordatskem mišljenju in vplivajo v tem oziru na upravo in zakonodajo in bogata višja ter bojovita nižja duhovčina postopa ko pred 40 leti.

Praksa se razločuje temeljito od teorije majskih zakonov. Kar se tiče državnih zakonov v kolikor smerujejo k emancipaciji države od katoliške cerkve, oni niso stopili v veljavo doslej ni za trenutek. Še vedno je pri dosegu državne službe veroizpovedanje odločujoč faktor, še vedno se pri profesorjih in učiteljih ne gleda toliko na znanstveno usposobljenost kakor na katoliško veroizpovedanje, kar se tiče zakona, imamo v Avstriji še vedno trojno mero, eno za katolike, eno za nekatolike in eno za žide. Še vedno se ozira država na dogme in proglašuje katoliško zakonsko zvezo za nezrušljivo (§ 61. o. z.), protestantsko pa za zrušljivo. Zato imamo pol milijona ločenih zakoncev, ki so navezani ali na prostitucijo, ali na konkubinacijo ali pa na celibat. Da, so osebe, katerim država samo cerkvi na ljubo zakon prepoveduje, t. j. duhovnikom in redovnikom in to celo potem ako so izstopili iz katoliške cerkve. Samo ako kov ne dovoli proroke, je dovoljen tudi civilni zakon. Ampak to velja samo za neke kroge. Na deželi skrbijo že okrajni glavarji, da se kaj takega ne dovoli občanu, ki ima samo to pravico, da plačuje davke in drži jezik za zobni.

Zakon z dne 25. velikega travna 1868 določa sicer državno šolsko nadzorstvo ampak

Država pa je poklicala v šolo zopet duhovna. Država na vse mogoče načine podpira ustanavljanje klerikalnih zasebnih in samostanskih šol, se da voditi od cerkvene hierarhije (Stürgkh) proglašuje svobodomiselnje učitelje za nesposobne, poučevati katoliške otroke in primora stariše, ki nimajo nobenega veroizpovedanja, dajati svoje otroke k verskemu nauku. Imamo pravico javno izraziti svoje mnenje (tudi o verskih stvareh) in imamo obenem one slovite »kaučukove paragrafe« (§§ 122. in 303.), ki delajo to pravico povsem iluzorično in po katerih je mogoče državnemu pravdniku zapleniti vse, kar se mu zdi. S to pomočjo skriva cerkev tako marsikaj, kar bi ne videla rada, da pride v javnost. Nadalje prepušča država urejevanje rojstnih, poročnih in smrtnih matrik duhovščini in ji mudi priložnost tem potom razširjevati svoj vpliv, plačuje iz davkov samostanom, korarjem in raznim drugim lenuhom bogate dotacije, podpore in doklade. Kakor smo pokazali v zadnji številki, je cerkev v Avstriji dosti bogata, da bi mogla sama vzdrževati duhovščino, toda ona si da rajši izplačati od države letnih 16 milijonov in predpisuje še občinam, da prispevajo k njenim »potrebam«. Vkljub temu pa duhovščina še vedno ni zadovoljna in zahteva zopetno zvišanje kongruē, t. j. zgoraj omenjene državne plače. Papež se kot namestnik Kristusov, čigar kraljestvo ni od tega sveta, nima vmešavati v politiko in vkljub temu vzdržuje Avstrija pri Vatikanu drago poslanstvo (130.000 K na leto).

Skratka, naj pogledamo kamorkoli, povsod vidimo se uveljavljati vpliv in vsemogočno oblast klerikalcev na škodo kulturnega, socialnega, političnega in nramnega napredka.

Takšno razmerje, v katerem se nahajata pri nas cerkev in država, je ovira kulturnega razvoja, ki si ga cerkev ne želi. Ampak takšno stanje je tudi nramno nasilje, ker pospešuje nasilno zadrževanje občanov v cerkvi, jim ovira uživanje prirojene pravice, namreč izražati javno svoje prepričanje in mnenje o vseh cerkvenih stvareh in vede končno k občnemu naboženskemu in občanskemu licemerstvu, ter demoralizuje javno in zasebno življenje. Takšno spojenje cerkve z državo je zapreka socialnemu miru, spravi raznih ljudskih slojev, pomaga držati aristokraciji v svojih rokah vladno krmilo medtem ko potlačuje ono na drugi strani pravi demokratizem.

In takšno stanje boče trajalo tako dolgo, kakor ono usodepolno spojenje cerkve z državo. Zato je upravičena naša zahteva po ločitvi — naj gre država neodvisno od cerkve svojo od kulturnega razvoja začrtano pot, cerkev pa naj se briga sama zase in za svojo existenco. Ako hoče že kdo verjeti cerkvene dogme, blagor mu, ako ga to osre-

čuje, ampak naj ne zahteva, da radi tega krati država pravice drugih. To ni zatiranje vere, mi se hočemo samo osvoboditi bremen, ki nam jih nalaga država v prospeh onih maloštevilnih ljudi, ki hočejo še verovati. Hočemo ločitev, da nam ne bode treba prispevati za vzdrževanje onih, ki nas razlece proklinjajo in sramotijo. Hočemo ločitev, zato, da bode država spoštovala naše človeško dostojanstvo, da ne bodemo morali robotati v cerkvenem suženjstvu. Mi hočemo ločitev, ker hočemo, da odloča narod svobodno o svoji kulturi, o svojem prepričanju in o svojih idealih.

PROF. LUDWIG GURLITT, STEGLITZ:

MI LAIKI.

Katoliška cerkev dobro ve, zakaj prepoveduje laikom sv. pismo. Stem izraža določno svoje lastno nezaupanje, do tega vira svoje vere. Kadar ga bodo ljudje sami znali, bodo lahko pogrešali duhovnike. Zato hočejo govoriti duhovniki narodom v jeziku, bi ki bil nedosežen vsaki kritiki in celo vsakemu razumu. Odtod tedaj pred kmoti vseh dežel latinska liturgija. Ta naj domi kot jezik iz nebeških višav, iz vzvišenih krajev — pa je vendar samo star paganski in krivoverski jezik. Ta jezik je vendar tisti, ki so ga morali črtiti Jezus in njegovi učenci, ko nobenega drugega na svetu: jezik tujega rimskega gospostva, jezik Poncija Pilata, jezik legionarjev, ki so še na križu zasramovali pobožnega Nazarejca Jezusa.

Odkar imajo tudi laiki prost dostop k sv. pismu, je isto korak za korakom izgubljalo svojo veljavo. Luther je bil tedaj — rečeno v smislu katoliške cerkve — še kaj hujšega ko reformator: bil je nehote in nevede rušitelj krščanske vere. Hotel je napraviti iz nas proste krščanske ljudi, pa je dosegel — govorično v našem smislu — več ko to: napravil je iz nas proste — ljudi.

V srednjem veku ni bilo zgodovinarjev, ampak so bili sami kronisti, ni bilo nikake zgodovine, nikake zgodovinske metode. Sv. pismo je bilo izven vsake kritike. Raziskovanje sv. pisma kot znanost, je staro šele en človeški vek. Odtedaj pa propada veljavo sv. pisma v rastočem tempu. Primerjalna verska znanost uči odvisnost židovsko-krščanske vere od starejših ver in kaže, da krščanska vera ni nekaj čisto samosvojega in samoniklega, ampak je samo en eksemplar te vrste. Chegue, Bible

problems 1904, pravi pravilno: The christian religion is a synthesis, and only those who have dim eyes can assert that the intellectual empires of Babilonia and Persia have fallen. Lajiki — zgodovinarji, filozofi in izobraženci vseh stanov — so vzeli sv. pismo, do katerega se poldrugo tisočletje ni upala nobena resnobna kritika, v pretres znanosti, in uspeh tega je bila gotovost, da ne vsebuje »božje besede«, ampak človeško. »Skuša se dandanes dokazati,« piše Fr. Cumont, Die orientalischen Religionen in römischen Heidentum« (Nemška prestava: Georg Gehrlich, Teubners Verlag), »da si je katoliška vera izposodila precejšnjo množino predstav in šeg paganskih misterij helenistične Azije.« »Nova vera je vtila razodetja, ki jih je prinesla, v posvečene kalupe že obstoječih verstev.« Prepričani smo, da je človeku v blagor to in vsako pravo spoznanje. Že epikurejski filozof Celsus, sodobnik cesarja Hadrijana, je učil, da ne smemo ničesar verovati, česar nismo po pameti premislili in spoznali za pravo. Kajti sicer bi bili lahko prevarani. In tako, je rekel, so se dali prevarati kristijani, pri katerih se uči: »Čemu razmišljanje in izpraševanje? Kar verjemi in tvoja vera te bo zveličala.« Stem je tedaj že ta prvi resni nasprotnik svetopisemske tradicije navajal ljudi k znanosti. Veda obstoja samo tam, kjer se uporabljajo splošno človeški zakoni o mišljenju, kjer vlada pamet. Vsaka znanost ima svoj namen v sami sebi, takisto tudi bogoslovska. Ona hoče vedeti, nič drugega kot vedeti; vera nima v njej ničesar opraviti, nima ničesar vmes govoriti. Veda se ne sme podrobno nikakoli zemeljski ali nebeški sili, niti posvetnim niti cerkvenim oblastem, ne sme si dati od nikogar predpisovati ali določati smotre. Njena sredstva so dokazi, in njeni zaključki so vsi jednako dobrodošli, vkolikor so dokazani, t. j. odgovarjajo resnici. Kdor odklanja zaključke vede, ker motijo njegovo versko prepričanje, ta se lastnoročno izbriše iz kroga znanstvenikov, ali se pa odpove imenu poštenega človeka. Znanstveni dokaz se pa tudi ne zmeni za nikak kazenski zakonik. Veda stoji izven državljanske zakonodaje in sicer više. Država tudi ne premore ničesar zoper resnico, ki se hvalabogu ne da z orožjem preganjati in zapreti v ječo in ki preživi vse države. Učenjaki, ki vsled svoje metode, vsled polja svojega delovanja in vsled zaključkov raziskovanja trpe obveznosti in meje, nimajo pravice, izdajati se za znanstvenike: oni so služabniki cerkve, ne svobodni raziskovalci. Njihova tako omejena veda postane veda tega, kar ni vredno, da se ve. Ne obžalujemo tega, da propada avtoriteta, ki je veljala stoletja. Nimamo pa tudi pravice zahtevati od drugih znanstveno manj izobraženih sodržavljancev, da verujejo to, kar mi sami od-

klanjamo. Kar je za nas neresnično, ne more biti resnično za ljudstvo. Profesorji na visoki šoli, ki so sami pomagali podreti cerkveno vero s svojo zgodovinsko kritiko sv. pisma, delajo po naročilu naroda. Svojo plačo dobivajo tudi iz prihrankov naših služkinj in tovarniških delavcev. Znanstvena prosveta je tedaj tudi za te, ne samo za gornjih deset tisoč: ima nalogo, da se razširi na vse strani. Bila bi pregreha zoper duha resničnosti, če bi se naši učenjaki zbrali v cehe in se kot posvetna duhovščina popolnoma zaprli nevednemu ljudstvu. Ali naj se vera »narodu« ohrani? Ne! Narodu se ne sme ničesar ohraniti, kar ne ostane ohranjeno tudi višjim slojem. Mi vsi smo narod in delitve med učene in neučene pred zakonom ni.

Nisem protestant v cerkvenem smislu, ker gre moje mišljenje daleko preko tega, po čemer so težili Luther in reformatorji, kar so učili in kar so določili kot pravo v simboličnih knjigah. Ravno to, kar je moderni zavesti najbolj nasprotno, namreč celoten nauk o bistvu boga, Krista in sv. duha, so pustili nedotaknjeno in zato vidimo mi v njih sekto katoliške vere, ne pa novo cerkev. Svoj dogmatični nauk so utemeljili baje izključno po sv. pismu. Baje! V resnici pa so prezrli skoro vse določbe starega testameta, n. pr. obrezovanje ali židovske praznike: Veliko noč, Binkošti, praznik lop, purim itd. Vzamimo tri najstarejše simbole katoliške cerkve; apostolsko, nicejsko in atanzijško veroizpoved, ravnokotno praznovanje nedelj, krst otrok, vero v trojednega boga, oprostitev kristjanov mozajske postave, kar se vse v novem testametu ne uči. Čeprav pa se to tam ne uči, tvori vendar temeljne zakone tudi protestantske vere in življenja. Poleg tega je še novi testament kot tak sam delo katoliške cerkve. »Povratek k stari veri«, kakor ga zahteva nemški cesar, je nemogoč. V duševnem življenju je prav tako malo mogoč povratek, kakor v telesni rasti. »Nevera« je pa vrhutega stara toliko ko katoliška vera sama. Že apostoli so imeli med seboj nasprotstvo glede vere; Pavla, ki naj velja za ustanovitelja katoliške cerkve, so apostoli — kakor znano, odklonili in o kakem očiščenju potom vere nista hotela Peter in Janez niti slišati, marveč sta celo napadala Pavla, ki je na novo postavil ta pojem. In tako je hodila »nevera« skozi stoletja vedno poleg »prave« vere. —

Cerdo je učil za časa sv. Higin (okoli l. 140), obstoj dveh prabitij, dobrega, od katerega izhaja vse dobro in zlega, od katerega prihaja vse zlo. Krist da je imel le navidezno telo in da ni resnično trpel. Stari testament je po polnoma zavrgel in od novega je pustil v veljavi samo evangelij sv. Lukeža in nekoliko pisem sv. Pavla. Tajil je vstajenje od mrtvih. Papež Higin ga je izključil iz cerkve. Njegov

sodobnik Valentin je izpremenil cerkveni krst v imenu neznanega očeta vseh rečij, v imenu resnice, matere vseh rečij, v imenu Jezusa Krista, ki je prišel, da bi odrešil moči.« Pij I. (142—157) je proklel njegove zmete, Maecion iz Sinope v Paflagonii, učenec Cerdov, takisto ustanovitelj sekte, je razširil Cerdov nauk o dobrem in slabem prabitju. Vidni svet in na njem človek da sta bila ustvarjena proti volji zlega boga, gospodarja materije; človeška duša pa da je del nebeške snovi. Jezus je nameraval uničiti vlado stvarnika sveta, njegova smrt in njegovo vstajenje je bilo navidezno. Njegova sekta je prezirala zakon in živela jako strogo kot sovražnica materije. Dejanja apostolov so Marionitje zavrgli popolnoma in krščevali po svojem ritu. Montanus je učil okoli l. 160, da je on sam tolažnik sv. duh, ki ga je Jezus obljubil, odredil je vsakoletne poste in je hotel celo cerkev prisiliti k temu, prepovedal je, se vdruživ poročiti, dovolil pa je ločitev zakona itd. Theodot, neki omikani strojar iz Bizanca, je učil tudi, da je bil Jezus samo človek. Pridobil si je privržencev v Rimu, kakor pravi katoliška tradicija, in papež Viktor (ga je okoli l. 200 izgnal). Vendar je še propevala njegova sekta Teodotijancev.

In tako gre naprej s krivoverstvom vsa stoletja noter do naših dni. Nevera je po stoletjih ravno tako sankcionirana ko »ta edino prava« vera. Nevera v Nemčiji, ki jo sedanji pobožnjaki tako obsojajo tudi ni nič novega. Pol stoletja je, odkar je Heinrich von Treitschke v svojem spisu »Freiheit« tožil nad siromašnim navideznim življenjem protestantskih državljanov in da je P. de Lagarde v svojih »Deutsche Schriften« zapisal: »Roko na srce! Mi vsi bi ne bili vstopili v krščansko cerkev, kolikor neomejeno tudi pripoznamo vrednost evangelija. Mi smo v cerkvi, in za sedaj še ne gremo ven: ampak določno izjaviti, da ta cerkev formalno bolje vzgaja ko talmudsko židovstvo, za to vsaj jaz nimam poguma. Kakor visoko stoji evangelij nad talmudom, vendar bi bili židje tepci, če bi svoje staromodno toda močno in toplo obleko zamenjali za današnji protestantizem. Židom moremo pač kaj vzeti, a dati jim za to ne moremo ničesar.« Ali na str. 315. leta 1881: »Učenjaki, ki so danes v moški dobi, so v srcu pagani in so še veseli, da so, in naj puste v teoriji krščanstvu in veri še toliko upravičenosti.« In str. 50.: »Znanost je šla tudi preko protestantizma na dnevni red.« Na drugem mestu piše: »Ni dvoma, da bi v desetih letih ne bilo več nobene protestantske cerkve, če bi se morala tako imenovana protestantska cerkev vzdrževati iz prostovoljnih prispevkov.« In ta mož je bil globoko pobožen in strogo konservativen, in svoje besede, ki tako popolnoma odklanjajo protestantsko cerkev, je pisal l. 1875, tedaj kmalu po zmagi nemške

vojske. Za ta uspeh z orožjem, se je bilo treba zahvaliti narodu brez cerkve.

Ne tedaj »vera« — nekaj drugega se mora ljudstvu ohraniti, zaupanje do svojih duševnih voditeljev, zaupanje da ga ti vodijo, da ga ne zapeljujejo. Mi lajiki hočemo vedeti, koliko novega znanja in spoznanja spravi na dan učenjak v svoji skromni sobici. Če medicinec spozna bistvo kake bolezni in najde zdravilo zoper njo, tedaj je to takoj splošna last trpečega človeštva. Zakaj pa država tako skrbno prikriva razkritja na polju verskega spoznanja, ki so za duševni napredek narodov iste vrednosti? Kritično-zgodovinska raziskavanja so izkazala, da je stari testament — naj najprej govorim o njem — večinoma mitičen. Od celega Mojzesa, od petih knjig mozajske postave, od Abrahama in od vsega, kar je še zraven, pušča v veljavi samo nekaj malih podrobnosti, okoli katerih se je zbrala cela množina mitičnih pesnitev. Celo konservativni teologi tega ne taje, ker bi vsak, kdor bi hotel tajiti, spravil sam sebe ob svoje znanstvene reputacije. Za nas lajike pa in posebno še za naše otroke, ki se poučujejo in vzgojujejo čisto v duhu njihovih globokovernih knjig in ki je življenje tega duha že davno prehitelo in spoznalo za mrtvega, za šolske otroke tedaj tega spoznanja ni. Ti naj prej ko slej slišijo, govore in verujejo kakor naši pradedje, da je bog ustvaril prva dva človeka, Adama in Evo, da se za prokletstvo podedovanega greha lahko zahvalimo svojim pregrešnim prednikom, da je sam Bog v svoji lastni osebi na gori Sinaj narekoval pobožnemu Mojzesu deset zapovedi, da smo jih mi bedni in neumni lajiki dolžni izpolnjevati za vedno. Kratko rečeno: cela kritika sv. pisma za učenca sploh še ne eksistira. Njeni zaključki mu nikakor ne smejo biti znani. Veda je samo za ljudi iz cehe učenjakov, neumno ljudstvo naj ostane neumno in verno, neumno, »toda« verno. Toda ta prečudna korektnost učenih gospodov, od katerih molči večina le pod pritiskom države, ne doseže svojega namena; naše ljudstvo najde po svojem lastnem razmišljevanju pot prosvete. Mi pa, ki se prištevamo med omikane ljudi, posebno mi učitelji poznamo ves boj med avtoriteto in prosto vedo in se smejeno domnevanju, slediti kakemikoli duševnemu voditelju na vero in nevero. Mi smo dobili svojo šolo — če pravim »mi, ne mislim le profesorjev srednjih in visokih šol, ampak tudi one prepridne omike željne in prosvetljene ljudskošolske učitelje in učiteljice — mi smo dobili svojo šolo, na tem ali na onem znanstvenem polju, ne glede na privatne študije. Veliko smo brali o bibliji in o Babelu, takisto smo brali versko-zgodovinske spise prosvitljenih liberalnih teologov; poznamo tedaj kolikor toliko duševno delo naših filozofov od Descartesa do Nietzscheja.

poznamo Kantov spis »Die Religion innerhalb der blossen Vernunft«, Feuerbachov »Das Wesen des Christentums« ter dela Edvarda Hartmanna, P. de Lagarde-a, Frid. Nietzscheja, Fr. Cumonta, A. Kalthoffa, Frid. Stendela, Maksa Maurenbrecherja in drugih. Udeleževali smo se disputacij med Wasmannom in Haecklom, takisto berlinskih razgovorov o temi: »Je-li Jezus živel?« Videli in slišali smo evangelija večnih in zveličavnih resnic in ko je bilo treba rešiti tudi kako ponižno jedrce evangelija večnih in zveličavnih resnic in ko je bilo treba v mnogozvočnem disharmoničnem koncertu prepričanj ohraniti samo iskrico večnega plamena pod pepelom dvoma. Mi lajiki smo postali sedaj grozno učeni in si ne damo ničesar več natvezti. Mi lajiki sledimo pobožnim gospodom v najskrajnejše kote njihove vere in njihovih tako imenovanih verskih resnic in jih primemo za njih lastne besede. Tako izvijemo duhovnikom iz rok njihovo duhovniško službo, prevzamemo delo od rešenja kot svojo osebno nalogo, se odpovemo priprošnji in milostim iz tujih rok in visokim obljubam. In kaj, dobimo v zameno zato? Čisto vest, da smo služili po svojih močeh in v svojih naravnih mejah resnici, t. j. svoji vesti. Nobeden človek se ne sme ponášati, da ima popolno resnico; vsi ljudje pa imajo pravico do resničnosti. Samo resničoliuben človek je lahko res pobožen. Če je resnica božanstvena, tedaj je vsaka resničnost priznanje božjega duha. Tuji ljudje ne morejo preizkusiti naše resničnosti, kajti preizkušnja je edino v naši vesti. »Odkritosrčnost je: vse kar se govori, naj se govori z resničnostjo. Od vsakega človeka je moramo zahtevati in če bi bilo v naši lastni naravi zato komaj zmožnosti, katere gojitev se samo zanemarja, tedaj bi bila človeška narava v naših očeh le predmet najglobljeja zaničevanja.« Tako pravi eden izmed najresnejših iskalcev resnice, mož, o čegar moralni volji se še nobeden ni upal dvomiti — Immanuel Kant. Taisti Kant obžaluje, da mora reči celotno resnico, ki je sploh znana, da namreč odkritosrčnosti v človeški naravi ni dobiti in čisto zoper svojo tako mirno, stvarno naravo začne z nekako petično-lirično tožbo: »O, odkritosrčnost, ti Astreja, ki si zbežala iz zemlje v nebo, kako te vlačijo odtam spet dol k nam, ti podlaga vsake vesti, tedaj tudi podlaga vsake notranje vere?« Priznava, da je ta odkritosrčnost izpostavljena izkušnjavam in da stane mnogo požrtvovalnosti, da tedaj zahteva tudi moralne moči, t. j. kreposti, ki se mora pridobiti, ki pa se mora tudi čuvati in gojiti prej ko vsaka druga, ker se nasprotno nagjenje — tedaj nagjenje k laži in neodkritosti — da najtežje iztrebiti, če smo pripustili, da se je vkoreninilo. Ko je postavil to prepričanje kot merilo za način naše vzgo-

je, posebno kar se tiče vere, je prišel do taiste sramotne sodbe, ki jo moram jaz tu izreči: napravil je šolo in v šoli krščanski nauke odgovornim za »vladajoče pomanjkanje odkritosrčnosti, kar goji same notranje hinavce. Jako razumljivo, »kajti mi navadimo mladino,« pravi, »da smatra zvestobo spomina v odgovarjanju na verska prašanja za zadostno, napraviti človeka vernega, ne pa da ima pred očmi resničnost izpovedi, o kateri se izkušnja sploh nikoli ne vrši.«

Če bi se ne smatral v zadevah vere filozof Kant popolno merodajnim, naj se tukaj pozivljam na prekrasne besede Luthrove: »Ni dobro, storiti kaj zoper vest.«

Te besede pomenijo obrat v zgodovini človeštva; njim se ima zahvaliti naš celi moderni razvoj omike za svoje najboljše, kajti v njih je vtemeljen ves duh in smisel reformacije. Okoli teh besed divja še danes boj duhov; one delijo celi moderni svet v dva tabora, za ali proti tem besedam. Te besede tvorijo takorekoč črto-ločnico, ki deli srednji vek od novega. Tudi vera je postala stem problem lajiškega sveta. To pomeni boj in — zmago!

Odkar sem napisal te misli, je zboroval v Berlinu svetovni kongres za prosto krščanstvo in verski napredek. Tedaj smo čuli od ameriških pastorjev, da tam ni nikakih sporov več o konfesijah, zakramentih in dogmah, da se tam deluje edino na to, da »se zgodi volja božja na zemlji«. Temu nasproti pa je stopila nemška teologija rekoč: »Kdor ne pozna biblije, je vendar globoko neizobražen« Kakor bi šlo za »izobrazbo«. Ali pa za odstranitev biblije! Poznavajmo sv. pismo, zaslužnjevati nas pa ne sme! Vsi pa so se zedinili na kongresu v misli, da sveta dobrotā vere potrebuje svobode, spoštovanja, tolerantnosti, miru in volje do sprave; da pa je nekaj neznosno: Črt in preganjanje drugovercev. Prav! — Toda to smo dejali mi svobodomiselnim lajiki že pred kongresom in pro simo samo, da take dobre misli dobe moč zakona — kajti sicer nam nič ne koristijo — prosimo, da se naše otroke odreši verske sile, ki teži na nemških šolah — in gotovo ne samo na teh — in zlorablja mlade vesti. Tu gre za to, oprati stoletja stare krivde!

STANISLAV PRZYBYSZEWSKI:

SATANOVA SINAGOGA.

Nadaljevanje.

V tej dobi dozda nezaslišanega razmaha individualne podjetnosti, v dobi nevere in brezmejne osvoboditve instinktov, je zavladala grozna depresija po ponesrečenih križarskih pohodih. Bog je spal, medtem ko je

Mohamed razvijal vso svojo silo v vedno novih zmagah. Trubadurji so prepevali melanholične pesni, v katerih so dolžili boga izdaje, ker brani mohamedane proti kristjanom in sam Ludovik Pobožni opominja boga, da naj ne brani njegovemu ljudstvu, vrniti se mirno v domovino, »qu'il ne soit contreint renier ton saint nom« (da ne bo primoran zatajiti njegovega svetega imena).

Opomin se je izgubil v vetru. Mesto da bi nehal končno z groznimi kaznimi, je poslal tim groznejše muke na obupano ljudstvo. Ljudstvo je čakalo samo na ugodno priložnost, da odpade popolnoma od njega. In priložnost je prišla.

Slovanski satan, ki je vladal nad svetom zraven dobrega boga kot ravnopravno načelo zla, Črni bog ali Diabol se podaja na pohod, da potrese osnove cerkve z železno pestjo.

Iz Bolgarije prihajajo čez Carigrad in Italijo Bogomili in se naseljujejo v južni Franciji, ko so se že zredčile njih vrste na cesti.

Francoski jug je bil že zdavna obljubljen deželja vseh krivoverstev. Bil je ljubljene kraj satanov. Bil je klasična zemlja copernije in čarodejstva, in odtod se je razširjala ta kuga pozneje po celi Evropi. Ves jug je bil poln Židov in Saracenov. Rabini so imeli tukaj povsod javne šole in so tvorili zvezo med kristjani in Arabci. Po njihovem posredovanju so prišle iz Salerna, posebno pa iz Kordove, sedežev črne magije, različne umetnosti, ki so bile tako pripravne za razne zločinske namene: destilacija, sirup, mazila, prvi kirurški instrumenti, arabske številke, aritmetika in algebra.

Obenem pa so vplivali kabalistični nauki židov neizmerno na popolnoma nekrščansko misleče ljudstvo. Že v čarodejnih knjigah Ašmidajo se nahajajo izborni recepti, kako zaklinjati S'maela (prim. Samiela v nemških pripovedkah) in ga prisiliti k pokorščini. Razume se, da se je dal udinjati samo za zlobne stvari. Velika je moč, katero mu je posodil bog in njegovi služabniki, satani, prebivajo neprenehoma v človeku in ga izkušajo.

Tukaj na mejišču med evropsko in mistično kulturo orientala se je zasilal stari maniheizem v poglajeni obliki in odtod počenja satan svojo neizmerno zmagovalno pot po celi Evropi.

V nasprotju z cerkvenim naukom, da je le dobro resnična substanca, medtem ko se poraja zlo samo po samokrivdi kot akcidenca in pomenja v svojem bistvu samo izjemo in nepravilnost, uče novi manihejci in Kathari: zlo in dobro sta enaki substancial-

nosti, oboji sta, čeprav jedno proti drugemu, enako osnovna, in ta protislovnost gre do najosnovnejših korenin bitja in se razteza celo na božanstva.

Greh toraj ni samokrivda, ni produkt svobodne volje, niti se ne ponavlja v svobodnem dejanju, ampak on je delo črnega boga. Ni toraj greha, kajti zlo dejanje je božja volja, ni mogoče kaznovati greh, večno pogubljenje je nesmiselna bajka, ničevna in smešna je svetost kesanja in svetost oltarja, kajti žalost po slabem dejanju je tako nepotrebna, »kakor če pes vgrizne v kamen,« rekel bi Nietzsche.

Nous voilà en plein satanisme!

(Že smo popolnoma v satanizmu!)

Ampak ravno tako, kakor razločujejo dobrega boga od zlega, razločujejo v človeku duševnost od telesnosti. Po telesu pripada človek črnemu bogu, po duhu svetlemu.

In nastal je v sekta razkol: ti, kateri so se odločili za svetlega boga, so živeli po neverjetno strogih običajih in v moreči askezi, bili so gorečni razširjevalci sekte, bili so čaščeniki kakor svetniki in imeli so moč, človeka pri smrti samo s polaganjem roke popolnoma očistiti in oddati dobremu bogu.

Medtem pa so drugi, ki so častili zlega boga, ustanavljali tajna društva in slavili v gozdovih, v otlinah in na višavah svoje temne, telesne misterije.

Tako se ponavlja nasprotstvo med krščanstvom in poganstvom celo sredi te sekte, ampak tokrat je to nasprotstvo, nujno in posvečeno po nauku.

S čarodejnimi orientalskimi sredstvi delajo »popolni«, »perfecti«, bajna čuda in sekta se razširja z rapidno naglico. Tisoč drugih sekt se pojavi, ki spravljajo vse pod imenom Katharov krščansko vero v razklad in jo uničujejo; tvorijo se tajne družbe, ki gredo izključno za obscenimi cilji, polagoma zginja ono prvotno filozofično-spekulativno jedro manihejskega nauka, ali osnovni značaj, po katerem se stikajo vse različne sekte; ostane, divje, do besnosti fanatično, s krutim preganjanjem stopnjevano sovražstvo do krščanskega nauka.

Posebno se je zaničeval bog starega zakona. Ta bog je bil infamen zločinec. Saj je vedel, da umreta Adam in Eva vsled drevesa spoznanja, čemu ju je potem pustil jesti? Vendar je tudi lagal, kajti praroditelja v kljub temu nista umrla. On je bil navaden ubijalec. Krije in nedolžne je pustil žalostno poginiti v Sodomi in Gomori i. t. d. i. t. d.

Kristjani pravijo, da je trpel bog na zemlji smrt križanja. To je profanacija. Kako more bog trpeti, kako more sploh priti na zemljo, ko je že zemlja bogu dodeljena? Kako more

bog jesti in piti, kar je vendar Kristus delal? In končno bajka o njegovem telesu, ki ga kristjani neprenehoma jedo! Ako bi bilo njegovo telo ko Alpe, bi bilo že davno snedeno. In greh? He, he, po čem se razlikuje funkcija spolnih žlez od funkcije želodca? Ako ne grešimo z jedjo in pijačo, kako moremo grešiti z oplojanjem? Nemo potest peccare ab umbilico in inferius. (Nikdo ne more grešiti od popka navzdol.)

Grozno je bilo sovraštvo Katharov proti cerkvi. Rim da je menda mesto ubijalcev, apokaliptična vlačuga, o kateri je pisano v apokalipsi . . . In v tem se niso motili popolnoma. — Psovali so duhovne in jih ubijali, kjerkoli so jih dobili, porabljali sveta orodja v nesvete namene in velik delnjihovega obreda, je le parodija katoliškega kulta.

V njih sejah, njih parodističnih mašah, je že popolna predpodoba čarodejniške noči v vseh njenih posameznostih. V poznejši čarodejniški noči najdemo stežka kaj novega, morda samo še stopnjevanje ekstaze, ki je bila napravljena z umetnimi sredstvi.

Pri sprejemu se je moral vsak novinec s prisego odreči katoliški veri, moral je opljuvati križ, odreči se krstu in maziljenju, in cela družba ga je poljubljala in vsi so mu položili roke na glavo.

Cerkev je bila brez moči proti tej tako neznanško hitro rastoči sekti. Letâ je bila krasno organizovana, imela je močnega papeža v Toulouse in sklicavala koncile v Lyonu, Prebivalci Languedoca so pobijali duhovne, jim velevali na posmeh brati maše, jim trgali mašna blačila raz telosa in oblačili v nje svoje žene. Največje veselje pa je bilo, vreči hostijo v blato, lomiti Kristu kosti in ga zasramovati z najneverjetnejšimi hudobijami. »Hugofaber iuxta altare purgavit ventrem et in contemptum Dei cum palla altaris tersit posteriora sua.« pripoveduje kronik o enem teh fanatikov.

Sedaj je bil proglašen križarski pohod proti krivovernikom. Sveti Dominik, ustvaritelj svete inkvizicije, je bil odposlan z vojsko. On, neumorni solzavec, ki je prelil pri svojih molitvah potoke solza, on je postal najokrutnejši birič, kar jih pozna svetovna zgodovina. Na čelu križarske vojne je stal grof Simon de Montfort, najbolj krščanski izmed knezov, ki so skoro naenkrat postali Katharci.

In zdaj se je pričelo grozno klanje.

Pri obleganju Bériersa je bilo pobitih 60.000 ljudi, vseeno, so li bili kristjani ali Katharci, »caedite omnes, novit enim Deus, qui sunt eius« (Pobijte vse, bog svoje že pozna) vpije opat iz Cîteaux, ko so hoteli prizanesti kristjanom. On sam prosi papeža Inocencija III.

za odpuščanje, ker je mogel pobiti le dvajset tisoč ljudi. Prebivalci so bežali v gozdove in gore, ostali so le meščani v Carcassonne. Ali Carcassonne se ni upal braniti nihče. Sto jih je bilo obešenih, pet sto sežganih.

Albigenci so se razkropili in skrivali v plemenitaških gradovih. Ali ti so bili jeden za drugim dobljeni in cerkev je osvetila z polnim leskom svojo osvobojujočo dobroto.

Pri obleganju gradu Minerva je bilo obljubljenim onim, ki bi se spreobrnil, življenje. Ali vkljub temu so bili sežgani. S'il ment il n'aura que ce qu'il mérite, s'il veut réellement se convertir, le feu expira ses péchés. (Ako laže, dobi, kar zasluži, ako se hoče pa res spreobrniti, izmije ogenj njegovo grehe.) To je bila stalna formula pri tej prepogosti proceduri.

Vitezi svetega duha so morili, obešali, požigali, raztezovali na kolesih ne posameznike, ampak stotine in tisoče. V Lavouru nekaj stotin »avec une joie extreme« (s skrajnim veseljem), v Maurillacu in v Toulouse dvanajst tisoč »avec une joie indicible« (z neizrecnim veseljem.)

Celi jug je bil razdjan, kamen ni ostal na kamenu. Vsi gradovi so bili zravnani z zemljo, vsi grofje in baroni pobešeni ali sežgani, lepe dame pa iz galantnosti kamenane.

Cerkev je mislila, da triumfuje. Ampak nikdar se satan ni čutil močnejšega, ko ravno tedaj. Uničili so samo formo njegove cerkve, ali kaj pomenja zanj vidljiva forma? V srcu mu je ostalo ljudstvo verno, splazilo se je v podzemne katakombe, se skrilo v skalnih duplinah in nikdar pred tem ga ni častil tako goreče, tako zločinsko, kakor ravno po padcu protikrščanske Toulouse.

Komaj je zahropel poslednji Albigenec na grmadi, sikajoč blasfemije proti brezbrademu, mirnemu mladeniču, že vzdiga ponosno in silno nova duhovnica satanova grozno svojo glavo, čarovnica . . .

* * *

Prej pa so morala biti tla temeljito pripravljena, moralo je vzkleti kolikor mogoče mnogo strupenih zarodkov, da se razširi kuga kar najhitreje.

Stara alegorija pripoveduje, da je sklenil satan nekoč vzeti si ženo, da razmnoži svoj rod. Spal je z Brezbožnostjo in splodil sedem hčera. Ko so dorasle, jih je pomagal. Najstaršo. Objest, je dal močnim tega sveta, Pohlepnost bogatim, Nevero preprostemu ljudstvu, Hinavščino duhovnom, Zavist umetnikom (tedaj še niso poznali kritike), Nečimernost ženam. Edino sedma hčerka, Nečistost, mu je ostala. Satan ni dal svoje naj-

milejše hčerke nikomur, temveč jo je pre-pustil vsem zajedno.

In zdi se, da spolnost ni bila v nobeni dobi tako eksaltirana, kakor ravno proti koncu histeričnega XIII. stoletja.

Histeroepilepsija je bila nekaj tako običaj-nega kakor dandanes jetika; skoraj vsak člo-vek je bil nekoliko bolan in znano je neobičajno hrepenenje teh bolnikov po spolnem razkošju. Succubat in incubat sta uničevala slabokrvno ljudstvo, povsod so se videle žen-ske, ki so se vrgle naglo na zemljo, vzdignile krilo in se zvijale v spolnih krčih in ta spol-na histeričnost je bila oživiljena še z albigen-sko teorijo, ki je vnikla globoko v ljudstvo: Nemo potest peccare ab umbilico inferius.

Posebno so bili to duhovniki, ti večno ne-utešljivi božji služabniki, ki so izkoristili to teorijo bolj ko dovolj, jo razširili in napravili iz samostanov kužne brloga.

Iztrebljati grehe z grehi! To je bilo veliko načelo duhovniških spolnih orgij. Uničenje osebe in ubijanje volje! Ti, ki se mu žrtvu-jejo, so v tej meri božanstvenejši, da ne mo-rejo grešiti. Gornji del telesa je tako božan-stven, da ne ve, kaj dela spodnji del.

Duhovniki so šli še dalje. Učili so, da je svetemu sveto vsako dejanje, da posveti du-hovnik vse žene, ki z njim grešijo. Te teorije so bile tako razširjene, da je imenovalo ljud-stvo v Španiji in Franciji nune »konsakro-vanke«, t. j. priležnice duhovnikov.

Pod vplivom teh nauk gre cerkev vstric popolnemu svojemu propadu. Frančiškanc Ende Rigaud registruje v svojem dnevniku obiskov dokaze grozne korupcije v samo-stanih in poročila sv. Bertina so prenapolnjena s pripovedovanjem o samostanskem življe-nju, nad katerim se ježijo lasje, tak da se zdi proti temu v srednjem veku običajni sodom-ski greh kakor nedolžna igra.

Cerkev je bila neizmerno sovražena, za-sramovana in zasmehovana, ali smrtno rano ji je zadal Filip Krasni. Še le on je uničil popol-noma to troho avtoritete, ki jo je cerkev še imela med ljudstvom.

Sredi ljudstva, ki je cepalo od mraza, v vseh monarhijah, ki so razpadale radi denar-nih nedostatkov, v dobi, ko je moral vsak kralj ponarejati denar, je bila cerkev edina, ki je imela brezmierna bogastva. V Nemčiji je bil za škofa knez, ki je mogel vzdrževati armade, v Angliji je imela cerkev polovico vse zemlje in enako je bilo v Franciji.

Konfiscirati cerkev, je bila vseobča misel. Eduard I. je šuntal vojake proti duhovnom, prepovedal sodnikom sprejemati njih tožbe, Filip Krasni pa je zahteval desetino in petino njenih neizmernih dohodkov.

Na prestolu sv. Petra je sedel takrat krivo-prisežni advokat, ki si je pridobil s svojim znamenitim prakticanjem žalostno popular-nost, čuden brezbožnik, ki je pohujševal cer-kev s svojimi umazanimi blasfemijami, »le père très fecond«, papež Bonifacij VIII.

Vsakdo je smel obrekovati cerkev in jo zasmehovati, kakor je hotel, ali zahtevati od nje desetino, to pa ni šlo. Papež je izdajal bulo za bulo proti Filipu Krasnemu. Nato dobi No-garetov odgovor, Filipovega državnega kan-celarja, kjer je med drugimi lepimi stvarmi tudi ta sladkost: »Sedet in cathedra beati Petri mendaciorum magister, faciens se, cum sit omnifario maleficus, Bonifacium nominari.« (Sedi na prestolu sv. Petra učitelj lažnikov, ki se hlina, da bi bil imenovan Boni-facij, čeprav je povzročitelj zla.)

Papež besni. Nogaret in Sciarra de Co-lonna potujeta v Rim, da mu osebno izročita odgovor. Osemdesetletni starec je osramo-čen, žaljen z najzaničljivejšimi besedami in ko se je drznil obregnuti, dobi Kristusov za-stopnik klofuto od železne rokavice Noga-retove.

Ali to je bilo ljudstvu preveč. Osvobodi papeža, ki je medtem znorel. Papež podeli ljudstvu odpuščanje za vse grehe, samo ne za cerkveno kradež in umre kot obsedenec. »Stopiš na prestol ko lisica, vladal boš ka-kor lev in umreš kakor pes,« je rekel o njem njegov prednik, papež Celestin.

Cerkev se pogreza čim dalje globje. Benedikt XI., Bonifacijev naslednik, izda 7. junija besno ekskomunikačno bulo, 4. julija je že mrtev. Bil je zastrupljen.

Po njegovi smrti je bila prodana cerkev sploh Filipu Krasnemu. Filip napravi bor-deauxkega nadškofa, Bertranda de Gott, za pa-peža proti striktnim pogojem, na ktere mora priseči.

Novi papež pričinja svojo slavno vladu z vizitačnim potovanjem, na kateri krade, kjer le more in upropasti vso francosko du-hovščino. Njegova metresa Brunissenda Talleyrandova de Périgord ga stane več ko vsi križarski pohodi.

Ali desetina od cerkvenih dohodkov, katero je Klement Filipu obljubil, kralju ni zado-stavala. Papež mu preda žide. Operacija je bila kmalu gotova. Pod papeževo ohrano zmanjšuje kralj težo denarja in zvišuje nje-govo ceno. Nastalo je nezaslišano razbur-jenje, vznikla je vstaja, v kateri je dal kralj pobesiti okoli Pariza nekaj sto največjih kri-čičev.

To, kar je dovolil papež, pa še ni zadosto-valo. Kralj je hotel imeti še več: papež Boni-facij je imel biti sojen radi herezije. To je bila

fatalna stvar. Ako je bil heretik papež, so bili heretiki tudi kardinali, od katerih je bil voljen Klement, radi česar je bila njegova izvolitev neveljavna.

Klement se je zvijal ko gad. Skušal je pomiriti kralja z izvolitvijo novih kardinalov, s čimer bi bila izvolitev vsakega bodočega papeža odvisna od kralja, preklical bule Bonifacija VIII., s čimer je bila dovoljena kralju vsaka cerkvena kradež, napravil Filipovega sina za navarskega kralja, njegovega brata Karla Valois za poveljnika vitezov sv. križa.

To še vedno ni zadostovalo!

Proces proti Bonifaciju je bil odložen, ali papež je moral predati tempeljski red.

Uničenje tega reda in proces, ki se je dodatno otvoril proti Bonifaciju VIII., zane-marjeno gospodarstvo papežev v Avignonu je privedlo ljudstvo v veliko razburjenje.

Satan, ki je kazal spočetka svojo naravo samo po čarovnikih in živel v nekterih tajnih družbah, je postal zdaj edini bog. Manihejske tradicije procvetajo bujno, njegova moč raste v neskončnost.

Vse, česar se ni smelo pričakovati od boga, je bilo zahtevano od satana. Bog je hranil vse darove le za oni svet, na ta svet pa je pošiljal le muke.

Tu mora pomagati satan. On je bil edini, ki je mogel dati moč slabim, čast osramočenim, maščevanje užaljenim, ljubezen ljubimcem. On edini je bil otec in bog ubogih, žalostnih, zaničevanih.

On je povsod, v vsakem domu, sreča se s človekom pri vsakem koraku, da, prodaja se na javnem trgu zaprt v zamašenih steklenicah in se je v tej dobi čudovito razmnožil.

Po Blodinu je obsegal celi inventar pekla 72 knezov in 7.405.926 navadnih hudičev.

Obdolžitve dežujejo. Škof iz Troyes, Guichard, ki je začaral Filipovo ženo z voščeno podobo, izrito z nohtom, je bil sežgan. Filipova snaha, Marguerita, je bila obdolžena čarovnije in je bila vržena v zemeljsko luknjo, druga njegova snaha, Johana, je bila zadržana, in tretja, Blanka, je bila poslana v ječi od hlapca in je spočela.

Sledi nezaslišano število zločinov. Kraljeva soproga je zastrupljena, Filipa Krasnega zastrupijo njegovi ministri in Flanderskega grofa lastni njegov sin.

In taisto se ponavlja za Filipovega sina, Ludvika X.

Enguerranda de Marigny obesijo, ker je hotela njegova žena očarati kralja. Pierre de Latilly, škof Chalonski, je bil raztezan na ko-

lesu, ker je z nekakimi čari povzročil smrt Filipa Krasnega, enako Raoul de Piesles, advocatus praecipuus, ki mu je bilo zlomljeno na kolesu vsako stegno posebej.

To so bili prekrasni časi! Satan si mane roke nad tako neizmerno žetvijo.

Isabela, hčera Filipa Krasnega, izpraska lastnoročno oči ljubljencu svojega soproga Eduarda II. angleškega, Spenceru, in gleda z vzhičenjem obsceno operacijo, ki jo izvršujejo na njem. Ko to ni pomagalo in kralj ni mogel opustiti pederastije, je dobila od škofa Hereforda na svoje vprašanje, kaj naj počne s kraljem, sledeči odgovor: Edwardum occidere nolite timere bonum est. Ker škof ni postavil nobene vejice, jo je dala kraljica za occidere namesto za nolite, in kralj je bil umorjen od kraljičinih biričev.

Izbral sem samo zmeren primer.

* * *

»Zlato,« pravi Krištof Kolumb v svojem pismu Ferdinandu po četrtem svojem potovanju, »je krasna stvar. Z zlatom zbiramo zaklade. Za zlato si napravimo vse, kar si na tem svetu le poželimo. Za zlato spravimo tudi duše v raj.«

Da! Zlato moramo imeti in zlato je postalo okoli l. 1300 novi bog, Cerkev ga je spremenila v mrtvo snov, v križe, relikviarje, kelihe. Velikaši so vporabili zlato za lišp in luksus. Pravzaprav že ni bilo več zlata. Že Rikard Levosrčni je hotel prodati London, ali nikdo ni imel zlata. Ljudje so se vrgli besno na lov za zlatom. Raymond Lulle, Nikolaj Flamel, Helmont si domišljajo, da se jim je že posrečilo izdelati zlato, ali ono je zopet spuhnelo.

Zlasti pa je bilo ljudstvo, ki je moralo imeti zlato za vsako ceno. Knez zemlje je gospodoval nad njim, ga ščitil, mu ga dajal, ali za to je hotel imeti dušo. Ampak to je bila fatalna stvar.

Ali Žid je imel zlato! Žid, ta nečista zverina, ki je bil v zvezi z hudičem, je vedel, kje je zlato. In vrgli so se na Žide, jih sežigali, oropali, ali njihovega zlata niso dobili. Nič ni pomagalo, morali so se zapisati vragu.

In zlato je postalo istiniti Antikrist, satan se je spremenil v zlato, napravil iz cerkve prodajno vlačugo, iz vlade bando denarnih ponarejevalcev, iz sodnikov lopove, iz duhovnov nesramne oderuhe, iz najčistejše žene vlačugo, iz najodkritosrčnejše misli najinfamnejšo neresničnost.

Templarji so imeli zlato in so bili uničeni, cerkev je imela zlato, in je bila podjarmljena, zlato je imel Žid, in bil je sežgan.

Plemiči, ki so obupali nad slabim denarnim stanjem, so se vrgli na kmeta, mu vzeli vse, in če ni imel več ničesar, so mu nasuli žgote ogle pod noge. Gotovo je kmet zlato zakopal in ga noče izročiti.

Ljudstvo pa, znorelo od obupanja, se dviga ko strašna zver, povzroči nezaslišano grozo in je zopet potolčeno k zemlji.

Že za Ludvika Pobožnega hodijo čete kmetov po celi Franciji, plenijo in morijo. Pobijajo, blatijo svetinje — dokler niso razgnani in uničeni »quasi canes rabidi passim detruncati, pravi Nangis z zlobnim zadoščenjem

Čez nekaj časa zopet grozne kmečke vstaje. Zopet so jih potlačili in kmete po groznih mukah pobesili: illic viginti, illic triginta secundum plus et minus suspendens in patibulis et arboribus... (tu 20, tam 30 in več ali manj pobesil na vešalah in drevesih...)

Najgorše in najokrutnejše vstaje so se pojavljale v Languedocu. L. 1381 so se kmetje vrgli na plemstvo in duhovščino in se znjimi na marsikak način pozabavali. Prière de la Bruyère, povelnik tolpe, jim je dajal sekati prste, kožo so jim vlekli raz glave in jih po malem pekli. Stvar je bila kočljiva in Froisart piše: bati se je bilo, da pogine vsa gospôda. Kmetje so poplačevali za vsa stoletja muk, za tiranje in glad in izsesavanje od strani plemstva.

Zopet pa so bili z najokrutnejšo bestialnostjo potlačeni in plemstvo je bilo v proizvodjanju muk izurjenejše kakor kmetje.

Kmet se je moral zapisati hudiču. Le ta je imel edini z njim potrpljenje, le ta mu je pomogel k par uram sreče, kajti on edini mu je dal sredstev, da se je maščeval nad plemstvom, pri katerem sploh ni veljal za človeka.

Kajti najraznovrstnejše je bilo mučenje, s katerim je plemič pomagal kmetu, da je že na tem svetu zadostil za svoje grehe.

Slavni Hugo de Guisay je uvedel modo, da so kmete oklofutavali in zahteval, da so lajali kakor psi.

Druga tradicionalna zabava je bila, da so kmeta zaprli v neške, kjer se mesi testo, privlekli ženo in jo na pokrovu posiljevali. Ako je bilo pa pri roki še dete, tedaj je bila zabava šele popolna. Otroka so privezali s kratko vrstico k nogi mačke. Čim bolj je otrok kričal, tem besnejša je postajala mačka.

In zaključek:

Kmet prileze izpod pokrova, ves pobeljen od moke, izgleda kakor najsmejnejši klovn na svetu, žena joka in se trese na vseh udih, otrok je polit s krvjo, raztrgan od stekle mačke.

Jus primae noctis (pravo poročne noči) je

pripravljalo nasladam plemstva tudi razkošno zabavo.

Plemič sam na sebi je bil, kar se glavnega užitka tiče, ponajveč blasiran.

Kar se tiče spolnega užitka je bil plemenitaš sploh nekako blaziran, ali božanstven pogled, videti obupanje sužnja! In ako je bil slednjič uporen, bože, kako bi ne bilo žalostno njegovo vpitje, ko so ga izganjali. In ako potem še ni miroval, je bil obešen.

To so tri kardinalne zabave plemičev. Pri prvi se smejo, pri drugi plačejo od smehu, pri tretji ploskajo od radosti — nad pačenjem obešenca.

In pri tem je imelo biti ljudstvo bogaboječe.

Zdaj pa je nastopil čas, da se zdi, kot da je znorelo vse ljudstvo. Na kugi, ki je izbruhnila l. 1347 in trajala 16 mesecov, je umrla dobra četrtnina Evrope. Kugi sledi glad, ljudje žro golazen in pse »chair et trippes«. In zopet epidemija in zopet glad. Vsi ljudje pohajkujejo, nihče ne dela več, in čaka v norem obupu le še na smrt. »Fuyons« — tako vpijejo kmetje »po »Journal du Bourgeois« — aux bois avec les bêtes fauves. Adieu les femmes et les enfants. Faisons le pis que nous pourrons. Remettons nous en la main du Diable.« (Bežimo z zvermi v gozdove. Z bogom žene in otroci. Storimo najgorše, kar nam preostaja. Predajmu se yragu.)

Osemdeset tisoč norih flagelantov potuje po celi Franciji, vse ljudstvo je okuženo od epidemične kuge in jame plesati ter se potaplja ravno pred smrtjo v orgijastično vznihanost, ki presega vse meje.

Noro ljudstvo vladajo nori kralji.

V Franciji ubogi idiot Karol VI., ki je zgubil ostanek svojega razuma v besnih orgijah na papežkem dvoru v Avignonu. Na Češkem cesar Vaclav, katerega ni videl nikdo v treznem stanju, divji delirant, pred katerim nikdo ni bil varen življenja, na Portugalskem temni manijak Dom Pedro, ki je znorel od žalosti po svoji mrtvi ženi. Papež Benedikt XIII. je bil suspendiran in Rimljani divjajo proti njegovemu nasledniku Bonifaciju.

Ljudje se odrekajo vseh nebeskih radostij in ne pozabljajo v ekstatičnih orgijah na grozno bedo srca. Rien ne m'est plus, plus ne m'est rien. Te obupne besede vdove ubitega vojvode orleanskega se zde kakor motto celega stoletja.

Ni kralja in — kar je hujše — ni papeža. Pierre de Boeufs čita v Parizu zbranemu ljudstvu kraljevske dopise, da ljudstvo ne sme odslej poslušati ni enega ni drugega papeža; papeževe poslanca vlačijo v papežkih

tiarah po ulicah, ljudstvo jih zasramuje in neki menih kriči ljudstvu v velikem veselju »quod anum sordidissimae omasariae osculari mallet quam os Petri« (»da poljubi rajši zadnjico najostudnejše živali ko Petrova usta«).

Magija se neverjetno spoštuje, satan postaja popularen in vse čarovnije so zelo priljubljene. Pred kraljevo palačo se shajajo čarodejniki vseh dežel in zaklinjajo demone, ki so obsedli kralja; v ogromnih kotlih se varijo najznamenitejše rastline, ki so jih prinesli v Evropo cigani; ubogi kralj se bavi z čarodejniško knjigo Smagorad: ljudje meljejo bisere in dajejo čarodejnikom dragoceni prah, da jim umirijo hudiča; vse ljudstvo, da, tudi klerus se udeležuje pridno zaklinjanj. Nikolaj Flamel stavi ogromne laboratorije, da najde zlato — sredi Pariza, tesno poleg cerkve sv. Jakoba — z otrovnico se delajo mastne kupčije na vojvodskih dvorih, med tem pa prireja ljudstvo na vseh višavah nesramne plesne na čast velikemu knezu »Teme«.

Ljudje se že ne boje satana, ljubijo ga. Slikajo ga celo na obleki. Žena nosi na glavi rogove, kaže nestidno svoja naga prsa in izteguje pohotni trebuh.

Moška obleka se prilega ko triko in je obšita s čarodejnimi znamenji. Skornji štrlijo ko zakrivljeni kremplji in spolni organ je vtaknjen v vrečico, da bi se videl kolikor mogoče natanko.

Damski stolčki so bili ko cerkveni šotorčki, njih postelj je imela obliko spovednice, in blago, v koje so se odevale, je dragoceno blago duhovniških ornatov.

Zdaj je napočila doba. Trenutno vzraste velesilna sekta satanovih častilcev, se razširjuje iz Francije po celem svetu ter neprenehoma raste in raste. Ni bilo vasi, ki bi ne bila verna in udana satanu, ki bi ne bila vršila neštevilnih zločinov in ki bi ne bila slavila po noči razuzdanih orgij satanu v čast.

NEKAJ RADOVEDNIH IN BREZBOŽNIH VPRAŠANJ POBOŽNEGA DOKTORJA ZAPATE.

Akademik Zapata je predložil, ko je bil imenovan za profesorja bogoslovja na vseučilišču v Salamanki, doktorskem zboru l. 1629 dolgo vrsto vprašanj, ki so bila od pobožnih Španjolcev, kakor se razume, zavržena. Evo jih nekaj.

1. Zakaj je zapustil Bog, kterega vendar ne moremo imenovati nepravilnega, zavoljo male židovske horde celi svet in nato tudi žide same radi druge horde, mlajše za

dvesto let, ki je manjša in še bolj sovražena?

2. Zakaj je napravil mnogo nerazumljivih čudežev v korist tega neznanega naroda v predzgodovinski dobi in zakaj jih ne dela pred nami, ki smo božji narod?

3. Kaj naj rečemo o zemskem raju, iz kterega teče reka, deleča se na štiri dele, Tigris, Eufkrat, Phison in Gehon, koji tečejo menda skoz Etiopijo, medtem ko more teči tam samo Nil, ki je oddaljen več tisoč milj od Eufratovega izvira. Bog je toraj zelo slab geograf.

4. Je li Genesis (prva knjiga sv. pisma) zgodovinska ali pesniška knjiga? Je Bog li res vzel Adamovo rebro, da napravi iz njega ženo? In zakaj je rekel prej, da je vstvaril moža in ženo? In kako je vstvaril svetlobo prej kakor pa sonce? Kako je ločil svetlobo od teme, ko vendar tema ni nič drugega, kakor pomanjkanje svetlobe? In kako je napravil dan, predno je vstvaril sonce? Kako je stvoril obok nad vodami, ko nobenega oboka ni in je pojem takega oboka samo predstava starih Grkov? So ljudi, kteri mislijo, da je bila spisana Genesis v dobi, ko so poznali Židi že filozofijo drugih narodov; boli me, ko vidim, da je razumel Bog fiziko ravnotako, kakor geografijo.

5. Kako naj raztolmačim povest o angeljih, ki so se zaljubili v človeške hčerke in rodili z njimi sinove? Me bo li kdo hotel prepričati, da je vzeta ta povest iz poganskih bajk? Ali kako prebrisanani so bili Židi, če so znašli vse to v puščavi, tako da so črpali drugi narodi pri njih svoje znanje. Homer, Platon, Ciceron in Virgil niso vedeli brez pomoči Židov ničesar. Ali to ni jasno dokazano?

6. Na kateri način naj raztolmačim dve laži Abrahamove, očeta vernikov, ki je v starosti dobrih 136 let v Egiptu in Gerazi izdajal lepo Saro za sestro, da se kralji te zemlje vanjo zaljubijo in mu dajo darove? Fej, to je vendar sramotno, prodajati svojo ženo!

7. Morem li zvedeti, so li imeli oni tri angeli, katerim je dala Sara za kosilo celo tele, telo, ali so si ga samo izposodili? In kako se je moglo dogoditi angeljem, ki jih je poslal Bog v Sodomo, da so jih hoteli Sodomičani zapeljati v greh? Morali so biti zel lepi! In zakaj je ponudil pravičnik Lot Sodomičanom svoji dve hčeri — namesto angeljev? Fine ptičice! Spale so tudi z svojim očetom! Ah, učena gospoda, to ni bilo v redu!

8. Moram li smatrati za čudež ali za izraz običajne pravice, da je bilo ubitih 23.000 Hebrejcev zato, ker je jeden iz njih spal z ženo Madijanko, medtem ko je imel Moizes sam Madijanko za ženo? Ali so se dali Hebrejci,

ki so bili po opisovanju tako grozni bojevniki, mirno pobiti radi par deklin? In kar se tiče teh morem li smatrati za resno povest, da je našel Mojzes v taboru Madijancev 32.000 deklic in 61.000 oslov?

9. Morem li zvedeti, zakaj da židovski zakon ne govori nikjer o kaznih in nagradah v onem življenju? Kako je mogoče, da ni Mojzes ni Jozua nista vedela nič o neumrljivosti duše, o dogmi, ki so jo poznali stari Egipčani, Kaldejci, Perzijanci in Grki, dogmo, o kateri so zvedeli Židi še le po Aleksandru in katero so Saduceji zavračali, češ, da ni v sv. pismu?

10. Kako naj razložim povest o levitu, ki je dojahal na oslu do Gabaona, mesta Gabaonitov, ki so ga hoteli posiliti? Prepustil jim je svojo ženo, s katero so spali Gabaonitje celo noč, tako da je drugi dan umrla?

11. Prosim vas, da mi razložite, s katero spretnostjo je vjel Samson 300 lisic, jih zvezal za repe, ter jim privezal zadi baklje, da zapalijo žetev Filistejcev. Lisice bivajo samo v gozdnatih šumah, v oni okolici pa ni bilo gozdov in zelo je težko, vjeti 300 lisic in jih zvezati za cepe.

Dalje stoji zapisano, da je pobil z veliko oslovsko čeljustjo tisoč Filistejcev in da je iz te čeljusti štrkala voda. Ker gre že za oslovске zobe, ste mi dolžni odgovor.

12. Prosim tudi, da me poučite o dobrem možu Tobiji, ki je spal z odprtimi očmi in ki ga je lastovičen izmet oslepil; o angelju, ki se je spustil raz neba, da gre s Tobijevim sinom tirjat denarje, katere je dolgoval Žid Gabel očetu Tobiji; o ženi Tobijevega sina, ki je imela 7 mož, ter o načinu, kako se slepecem vrača vid s pomočjo ribjega žolča. Ali kako naj tolmačim sveto besedilo, koje govori, da je krasna Judita bila potomka Simeona, Rubenovega sina, akoprem je bil Simeon Rubenov brat, kakor govori taisto »nezmotljivo« sv. pismo?

13. Dolžni smo spoštovati Davida kot slavnega moža, ki je bil mož po božji milosti, ali bojim se, da mi vse moje znanje ne bo pomaglo, če hočem po obstoječih pravilih opravičiti Davidovo vladanje, kateri je zbral okoli sebe 400 grozno zadolženih ljudij sumljive prošlosti, kakor govori sv. pismo (knj. kraljev XXII. 2.), ki se je vzdignil, da opleni dom Nabola, kraljevega služabnika, in ki je osem dnij pozneje vzel njegovo vdovo; koji je ponudil svoje službe Ahisu, neprijatelju svojega kralja in z ognjem ter mečem besnil po zemljah Ahesovih pristašev brez usmiljenja nad rodnom in spolom, ki je, ko je prišel na prestol, vzel množico priležnic in ki je, čeprav še teh ni mogel zadovoljiti, vzel še Betsabo njenemu možu in dal ubiti onega, ki ga je onečastil. Tudi to mi dela težave, če moram po-

vedati vernikom, da se je narodil bog iz plemena te verolomne in roparske žene, ki se šteje med predke Večnega Bistva.

14. Zdi se, da bogastvo Davidovo in Salomonovo, cenjeno na 5 milijard zlatov prav čudno odgovarja siromaštvu zemlje in stanja, v kojem so se nahajali židje, ko niso imeli nikogar, da bi jim nabrusil pluge in sekire. Naši konjeniški častniki se bodo čudili, če jim povem, da je imel Salomon 400.000 konjev v mali zemlji, v kateri ni bilo nikdar in ni tudi sedaj drugega ko osli, katere sem Vam imel učena gospoda, že čast predstaviti.

15. Kako je treba razumeti povest o Joni, poslanem z Ninive, da pridiga tam poboljšanje. Ninive niso bile izraelske in zdi se, da jih je moral učiti Jona prej židovske zakone predno so pričele s poboljšanjem. Prorok pa ni poslušal Gospoda in je utekel rajši v smeri Tarza; nastala je burja in mornarji so vrgli, da utešijo burjo, proroka v morje. Ali bog je poslal veliko ribo, ki je proroka požrla in Jona je ostal v ribjem trebuhu tri dni in tri noči. Potem je Bog zapovedal ribi, da proroka zopet izkrca in ona je poslušala. Jona pa je prišel na obalo Jope. Bog mu zapove, da se napoti v Ninive, ki bodo v 40 dneh opustošene, ako ne storijo pokore. Iz Jope v Ninive je 400 milj. Ali te historije ne zahtevajo več razuma, kakor mi ga manjka? Rad bi spravil v zadrego učenjake, ki pravijo, da je to imitacija bajke o Herkulu. Herkul je bil ravnotako tri dni zaprt v ribjem trebuhu, ali on je bil toli prebrisan, da je snedel ribi jetra, medtem ko Jona ni bil tako spreten.

16. Kadar razkladam, da je odšla sveta družina v Egipet, kakor piše evangelist Matija, se mi bode odgovorilo, da to ni resnica, temveč, da je ostala v Judeji, kakor trdijo ostali evangelisti; in ako priznam, da je ostala v Judeji, bodo ljudi zopet trdili, da je šla v Egipet. Ali bi ne bilo boljše, ako rečem, da je mogoče biti naenkrat na dveh mestih, kakor se je to prigodilo sv. Francu Ksaveriju in mnogim drugim svetnikom?

17. Ako pridete na svatbo, bi vas prosil, da mi razložite, na kateri način je Bog, ko je prišel tudi na svatbo, mogel spremeniti vodo v vino radi pijanih ljudij.

18. Ali moram reči po Lukežu, da se je vzdignil Jezus v nebo v malem mestem v Betaniji? Ali naj trdim po Matiji, da je to bila Galileja, kjer so ga naposled videli njegovi učenci? Ali mi je verovati nekemu učenemu doktorju, ki pravi, da je stal Jezus z eno nogo v Galileji, z drugo pa v Betaniji? To mnenje se mi zdi verjetno, toda jaz čakam na vašo določbo.

19. Ljudje me tudi izprašujejo, je li bil sv.

Peter v Rimu; odgovorjam, da je bil tam brez sumnje 25 let papež in da potrjuje to predvsem poslanica tega izvrstnega človeka, ki ni umel ni čitati ni pisati in da je ta poslanica izdana v Babilonu.

20. Recite mi, zakaj imamo mi danes sedem svetih zakramentov, ki jih Jezus ni ustanovil? Zakaj Jezus ni rekel, da obstoji trojica, da ima on dve naravi, dve volji in jedno osebo in da tvorimo mi žnjega trojico z osebo in dvema naravama?

In ko je rekel, da med njegovimi učenci niko ni prvi in poslednji, zakaj ima toledski nadškof rento celega milijona zlatov, medtem ko imam jaz čisto pičlo kongruo?

Pričakujem s spoštovanjem Vaš odgovor

Dominico Zapata,

y verdadero, y honrado, y caricativo.

Ne puščajte ležati prečitanih števil »Svobodne Misli« v kotu, ampak dajte jih brati prijateljem in sosedom, kajti vsaka posamezna številka ima veliko vrednost za protiklerikalno propagando.

»Svobodna Misel« naj torej kroži od rok do rok!

SVOBODOMISELJNO GIBANJE.

Spomenik so odkrili 15. septembra t. l. v Viene slavnemu učenjaku, zdravniku in svobodomislincu Mihaelu Servetu, ki so ga l. 1553 sežgali, ker ni hotel preklicati svojih mislij, obrazloženih v »krščanskem prerojenju«. — Petnajstega listopada je bil odkrit v Bruselju Ferrerjev spomenik. Kakor stoji spomenik velikega Giordana Bruna v Rimu ravno pred Panteonom, katoliško cerkvijo, stoji tudi Ferrerjev spomenik ravno pred cerkvijo sv. Katarine. Tudi Husov spomenik v Pragi bode stal ravno pred Tynsko cerkvijo.

Zaupni shod čeških svobodomiselcev se je vršil 27. vinotoka v Pardubicah. Bil je sijajno obiskan. Referati so se tikali večinoma vladnih persekucij in klerikalnega šolskega sistema našega časa. Na predlog inž. Švehle se je sklenilo izdajati od 15. grudna t. l. počenši svobodomiselni tednik »Neruda«. Želimo bratom Čehom pri tej akciji obilo uspeha!

Narodni kongres francoskih svobodomiselcev se je vršil 1. in 2. listopada v Parizu, kjer se je napravil velik korak k enotnemu združenju vseh francoskih pripadnikov Svobodne Misli in kjer se je izvolil odbor, da to idejo

čimpreje udejstvi. Obenem je bila sprejeta resolucija, ki zahteva da se izvede ločitev cerkve od države do zadnje posledice.

V Belgiji so dosegli združeni naprednjaki in socialisti po grandiozni manifestaciji, ki se je vršila pred par meseci v Bruslju in katere se je udeležilo nad 200.000 ljudij, pri zadnjih občinskih volitvah lepe uspehe. V vseh večjih mestih so prodrli z znatno večino in napravili konec klerikalnemu režimu. Z veliko napetostjo se pričakujejo prihodnje državno-zborske volitve, kjer bo zadela belgijske mračnjake gotovo enaka usoda, kot letos avstrijske krščanske socialce.

Somišljeniki, širite »Svobodno Misel«; pridobivajte novih naročnikov; pošiljajte nam naslove tistih, o katerih mislite, da bi se na list naročili.

Razširjajte edino protikatoliško in protiklerikalno poljudno pisano revijo »Svobodna Misel«!

RAZNOTEROSTI.

Marijinini devicam. V Lincu so izšla pred kratkim pravila za marijanske kongregacije. Med drugim beremo tam tudi sledeče: »Vsaka Marijina devica se mora ogibati vseh grešnih priložnostij, kakor so znanja in vsaka nepotrebna družba in samovanje z osebami drugega spola po noči in po dnevu; ravno tako ples, ako tega ne zahteva dolžnost pokorščine in prijateljstva, o čemur pa bo odločeval dušni pastir... Marijine device morejo biti le one, ki so ohranile svoje devištvo vsaj pred svetom, ki so na dobrem glasu in ki se skrbno ogibajo omenjenih grešnih priložnostij. Ona, ki se obnaša nedostojno, se po enem brezuspešnem opominu izključi. Izključene pa se morejo zopet sprejeti le tedaj, ako so prestale preskušnjo.« Čuješ-li, Marijina devica, kako prijazno ti je vodstvo Marijinih kongregacij? Ni ti treba skrbeti toliko za tvojo deviško čistost, le dobro pazi, da ne izve svet, ako je tvoje devištvo že stokrat hudič vzal. Vodstvo ne zahteva od tebe čistosti, ampak samo, da se hliniš, kakor bi jo še imela. Greši, kolikor ti poželi srce, ampak čuvaj se, da ne pride v svet. In če je prišlo kaj v svet, preskušnja gotovo ne bode dolga in trda. Drži se pravila: Vse je dovoljeno, samo ne pusti se zasačiti in zaslovela bodeš za veliko svetnico.

Relikvije na Slovenskem. Zadejič smo poročali o čudnih ostankih, ki se kažejo lahko-

vernikom po katoliških cerkvah. Da pa tudi mi Slovenci nismo najubožnejši med narodi, o tem nas pouči »Voditelj v bogoslovnih vedah« 1910, 1. zvezek, kjer čitamo na str. 41. sledeče: »L. 1535 je lavantinski škof Filip Renner posvečeval dolgo vrstvo (20) oltarjev v Slovenskih goricah (v Kamnici, pri Sv. Petru pri Mariboru, v Št. Ilju, v Jarenici, pri Sv. Jakobu v Slov. goricah, pri Sv. Lenartu in pri Sv. Benediktu), najbrž, ker so jih bili Turki leta 1532 oskrunili. Naštejemo relikvije, ki jih je vlagal v oltarje in pristavimo pri vsakih število, v koliko oltarjev jih je vložil. Od sv. Uršule in tovarišic 20krat, od hriba Kalvarije 18krat, od sv. Joahima 14krat, potem po 5krat od sv. Virgilija, sv. Vita in sv. Ane, 4krat od Salomonovih vrat, 3krat od stebra Gospodovega bičanja, 2krat od sv. Jerneja, po enkrat pa od sv. Pavla, sv. Andreja, sv. Vigilija, sv. Helene, od lesa Andrejevega križa, od obleke sv. Ane, od mane, od mleka Marijinega, od zemlje svete dežele. Podobno obilico relikvij je imel še ljubljanski škof Tomaž Hren. Ko je l. 1610 posvetil kapelico sv. Ane v Solčavi, je vložil v oltar od lesa sv. križa, sv. Janeza Krstnika, Nedolžnih otrok, Jakoba starejšega in Simona, potem od sv. Lovrenca, Boštjana, Krištofa in Uršule, dodal pa je še od obleke Marijine, od palme, ki jo je nosil v rokah sv. Janez Evangelist, ko so nesli Marijino truplo pokopat v dolino Jozafat, potem od skale groba Gospodovega in od groba Marijinega, slednjič še od t. zv. (voščene) Agnus Dei. Katera cerkev se more kosati s tolikimi relikvijami, kot ta priprosta kapelica?! Kakšen razloček je proti temu zapisnik relikvij, ki jih je vzdal l. 1651 Maksimilijan, škof pičanski v treh oltarjih Device Marije na Pesku in sv. Valentina v Žusnu! Nastopajo sami mučeniki z neznanimi imeni: Anicet (ne papež), Ruin, Marulian, Saturnin, Sekundin in Krescencija. Vendar so ta imena vsaj starokrščanska izvzemši morda Maruliana. Škof Rabatta pa vloži l. 1667 v ljubljenski oltar mučeniške ostanke s frankovskimi imeni Leonarda in Ludovika. Katakombnim svetnikom niti verjetnih imen niso izbrali.« Tako Voditelj v bogoslovnih vedah. Če bi imeli vse tozadavne zapiske pri rokah, bi gotovo našli, da je pokopana polovica svetnikov na Slovenskem in mnogi od teh po pet do desetkrat.

Sct. Bonifacius-Verein, ki obstoja še le šest let, in ki je najčrnejša propagandista družba, si je stavila namen, ohraniti ljudstvo potom tiska in zidanjem ter podpiranjem cerkva v nevednosti. Višina njegovih dohodkov pokazujejo strah klerikalcev pred maloštevilnimi resnimi svobodomiselnjci. Ta družba je porabila

1905 za cerkve	K 130.253.61	za tisk	K 93.026.28
1906	» 98.939.41	»	» 121.941.28
1907	» 56.000.64	»	» 182.608.15
1908	» 84.897.97	»	» 168.491.49
1909	» 124.506.19	»	» 186.790.77
1910	» 129.475.88	»	» 194.984.42
Skupaj	K 624.073.88		K 947.842.39

Za tisk in cerkve je izdala družba v tako kratkem času **1.571.916.09 K** in od tega samo za tisk skoraj celi milijon. Da pri tako sijajnih finančah ni težko delati klerikalno propagando, je razumljivo, razumljivo je pa tudi, da je maloštevilnim svobodomiselnim avstrijskim skupinam akcija zelo otežkočena, šosebno ako pomislimo, da pride omenjenemu društvu marsikaka moralna in predvsem dejanska podpora iz krogov visokega plemstva, medtem ko vlada na vsak mogočen način ovira svobodomiselnih tisk z konfiskacijami in šikanami. St. Bonifacius-Verein, katerega duša je prestolonaslednikov intimni prijatelj in spovednik, praški opat grof Galen, izdaja mesečnika »Der hl. Bonifacius« in »Sv. Vojtech«. **Zadnji se tiska v 300.000 izvodih in razdeli ljudstvu popolnoma zastonj.** Enako tudi nemška izdaja. In mi? Da, tudi mi bi lahko širili svobodomiselnost prosveto potom cenenege, bogatega čtiva, popularnih publikacij, društev, predavanj i. t. d., ako bi to hoteli zaspani slovenski napredniaki. Ampak slovenski naprednjak se boji zamere in rajši skriva svojo svobodomiselnost. Pravi svobodomislec kaže svoje prepričanje z deli, ga širi in podpira. V tem oziru se moramo učiti še od klerikalcev.

Veleprodukcija svetnikov. Že dalj časa se čuje, da bodo proglašeni za svetnike v francoski revoluciji ustreljeni duhovniki, katerih je 217. Res cerkev ne vidi drugega dela, ko politiko, gonjo proti znanosti in skrb za nove svetnike.

Papež zoper državo. Po Boromejski encikliki, v kateri so nagromadene vse psovke zoper protestantski svet ter po encikliki Pascendi, ki ponižuje učenjake na stališče poslušnega famula, hoče začeti papež boj z državo na njenem najglavnejšem in najlastnejšem poprišču. Pij X. je izdal 9. vinotoka t. l. novo encikliko »Quantavis diligentia«, ki hoče uvesti zopet srednjeveški privilegium fori, t. j. izjemno stanje duhovnikov v sodnijskem postopanju. V omenjeni encikliki beremo: »Zato sklenemo in določamo s pričujočim motu proprio: vse privatne osebe, posvetnega ali duhovskega stanu, moškega in ženskega spola, ki vložijo svojo pritožbo zoper katerokoli osebo duhovskega stanu, bodisi v kazenskih ali v civil-

nih zadevah brez dovoljenja cerkvene oblasti pri posvetnem sodišču in jo primorajo k javnemu nastopanju, vse te osebe zadene Excommunicatio latae sententiae, ki je pridržana papežu. Te določbe pa veljajo v vsakem oziru, stojijo li temu druge določbe nasproti ali ne. Latinski izraz, excommunicatio latae sententiae pomenja, da je vsakdo izključen v istem hipu iz katoliške cerkve, ko se pregreši zoper dotično papeško zapoved. Nikdo ni izvzet, tudi noben konkordat ne stoji temu nasproti. Moderna država bo morala toraj odslej gledati, kako določa katoliška cerkev za duhovniško kasto vsej pravici v oči bijoč privilegij in odteguje celo vrsto ljudij njeni pravici. In mi lajiki? Kakšno pravno razmerje obstaja med nami in novimi privilegiranci. Ima-li kdo upravičeno tožbo zoper ktereakoli klerika, bo znala duhovska oblast zadevo zavlačevati in potlačiti, če pa ne prosimo škofa za dovoljenje, smo izključeni. Na ta način bi bilo seveda zelo komodno za fajmoštre in kaplane, da se znebijo svojih obreznostij — če bi papeževu besedu le količkaj še veljala. Saj obsojajo papežki motu proprio celo katoliški bogoslovci. Praktičnih posledic v modernih državah ne bo imela, sv. duh in papež pa sta se zopet enkrat glede njune nezmotljive vsemogočnosti zmotila. Srednji vek, papežki zlati vek se ne povrne več.

Okrožnica župnika Alfreda Hoppe, Dunaj III./I. Ungargasse 38, morda ni bila dostavljena slovenskim interesentom. Zato jo podamo mi. Glasi se takole: »Je-li čast, čitateljem znano o kakšni neobičajno hitro uslišani molitvi v kakšnem romarskem kraju, bi prosil, da se me o tem takoj obvesti. Obenem naj se doda tudi ime, mesto in čas. Natančno poročilo. Popolna resnica. Samo pomembni slučajji. Lepe pisave se ne zahteva. Za vsako vporabljivo novico dobi pošiljatelj knjigo »Lurd v luči čudežev«. Čuki, Marijine hčerke, na delo!

KNJIŽEVNOST.

Meseca listopada je jela izhajati v Olomucu na Novosadih *Menšinová Revue*. Prva številka ima zelo bogato vsebino ne samo glede manjšinskega dela in vprašanja v čeških in drugih slovanskih deželah, ona prinaša tudi razprave iz področja statistike, politike, šolstva, kulture umetnosti i. t. d. tako da je razvidno, da hoče podajati revija celoten pregled kulturnega napredka v češkem narodu. *Menšinová Revue* izhaja mesečno razun v avgustu in septembru ter stane 10 K na leto. Revijo vsem manjšinskim delavcem najtopleje priporočamo.

A. Sluys: Svobodné zednářství a Svoboda svědomí. (Prosto-zidarstvo in svoboda vesti) Praga 1911. Knjigarna Jedlička, Praga-Žižkov, c. 50 v. Knjiga obsega sloviti govor A. Shupa na mednarodnem svetovnem kongresu svobodnih zidarjev v Bruslju l. 1911 in prevoditeljev predgovor o govorniku. Vsem svobodomiseljcem, ki se večji češčine, toplo priporočamo. Ravnotako priporočamo tudi ravno izšla koledarja »Osvěta« (192 str. 8° 1 K) z mnogimi ilustracijami in Kalendař volných myslitelů českých (16°, 128 str.), ki ima zelo obsežno in praktično vsebino.

Vse uredništvu poslane knjige in revije se bodo v našem književnem poročilu naznanjevale in ocenjevale.

LISTNICA UREDNIŠTVA.

Ni nam bilo mogoče izdati v pravem terminu pričujočih treh števil, ker večina naročnikov ni storila svoje dolžnosti. Brez nič ni nič in dokler niso poravnani stroški vsake zadnje številke, ne moremo izdati prihodnje. Zato je redno izhajanje lista odvisno popolnoma od dobre volje naročnikov. Iz tega ozira prosimo vse naročnike, da vpošljejo naročnino za prihodnje leto kakor hitro mogoče, da nam bo omogočeno izdati list redno vsakega prvega dne v mesecu. Poskrbeli bodemo, da bo prihodnji letnik še bogatejši na vsebini, ne samo kar se tiče uvodnih razprav in referatov občno kulturne vsebine, ampak tudi glede zasledovanja slovenskega kulturnega razvoja. Oblika in cena revije ostane ta kot doslej. Kdor pridobi 10 novih naročnikov, dobi zastoj knjigo prof. Drtine: *Miselni razvoj evropskega človeštva*.

Prejšnji letniki in brošure niso več na razpolago, ker so popolnoma pošli.

Vsi dopisi naj se naslovijo: Svobodna Misel, Praga, Myslíkova ulica.

„SVOBODNA MISEL“

≡ izhaja vsak mesec ≡
in stane za Avstro-Ogrsko:
na leto K 3—
polletno K 1:50
≡ izven monarhije: ≡
na leto K 4—

Na željo se »SVOBODNA MISEL« pošilja tudi v zaprtem pismu, kar stane 5 K na leto.

Knjigarne in komisijonarni dobe znaten popust

Izdaja in urejuje **Albin Ogris**. — Tisk. Dr. Ed. Grégr in sin. Praga.

P. n.

Po enoletnem prestanku pošiljamo vnovič „Svobodno Misel“ Slovincem. Do enoletnega prestanka so privedle predvsem finančne težkoče, ki so začasno onemogočile nadaljno izhajanje lista. Seveda ni izostala ob tej nepriliki škodoželjna radost slovenskih klerikalcev, ki so natisnili „Svobodni Misli“ že svoj parte. Razposlana številka jim naj bo najkrepkejši odgovor na njih predčasno veselje. „Svobodna Misel“ bo prinašala kakor dosedaj članke, baveče se z verskimi vprašanji, razkrivala bo vso hinavščino rimsko-katoliške kaste, ki vlada danes navidezno vso Slovenijo, posvečala največjo pozornost razvoju slovenske kulture in slovenskemu narodnostnemu problemu, priobčevala bo žitje in bitje velikih boriteljev za svobodo človeškega mišljenja in seznanjevala bo v lahko umljivo pisanih člankih slovensko ljudstvo z vsem svetovnim napredkom v vseh njegovih panogah.

S pričujočo številko nadaljujemo četrti letnik. Razposlali smo to 5. številko IV. letnika vsem dosedajnim naročnikom. Novi naročniki dobe prve štiri številke, takoj ko vplačajo naročnino. Naročnina je 3 K letno, za Ameriko 4 K. Uvedli smo tudi poštno-čekovni promet in s tem značno olajšali cenjenim naročnikom plačevanje. 5. številki smo priložili čeke v trdnem upanju, da nam naročniki plačajo list in s tem najtrdneje podpro našo voljo in omogočijo naše delo!

Med enoletnim prestankom je došlo na uredništvo mnogo pritožb in vprašanj, na katera smo po možnosti že odgovorili. Kdor pa ni dobil odgovora, tega prosimo oproščenja: ako nismo storili, hoteli smo vendar!

Na skladu imamo še mnogo „Havlička“ in „Primoža Trubarja“.

Vse, ki bodo obdržali poslano številko, smatramo za naročnike! Vsak, kdor nam pridobi pet novih naročnikov, dobi zastoj knjigo: *Miselni razvoj evropskega človeštva*, znamenito delo češkega prof. Drtine.

UREDNIŠTVO IN UPRAVNIŠTVO
„SVOBODNE MISLI“
NA KR. VINOGRADAH.

